

MAGYAR IPARMŰVÉS ZET

HUNGARIAN APPLIED ARTS

**Bakó Ilona: Bálvány – Idol (részlet) /
Ilona Bakó: Idol (detail)**

KIÁLLÍTÁSOK

Kulisszatitkok, színház kívül-belül
– ajánló a pesti vigadóbeli
kiállításához (*Turnai Tímea*)..... **2**

Régi és új bűnök

Iparművészeti alkotások
a IX. Kortárs Keresztény
Ikonográfiai Biennálén
(*íjf. Gyergyádesz László*) **4**

Mitikus képzetek. Bors István
(1938–2003) és Honty Márta
(1940–2004) képző- és ipar-
művészek emlékkiállítása a Pesti
Vigadóban (*Kérész Gyula*) **11**

Négyek. A 2017. évi Design Párbaj
győztesének kiállítása a FISE
Galériában (*Fazekas Ildikó*) **17**

Városi séták és tablókiállítás –
ajánló a szecesszió világnapjának
programjához
(*Margittai Zsuzsa*) **21**

ÉRTÉKÖRZÉS

„Alkotóművész és bűvárcodó
tudós ember”. Foerk Ernő
(1868–1934) születésének 150.
évfordulójára emlékezünk
(*Baldavári Eszter*) **26**

Kelet és Nyugat között. Általános
jellegzetességek egy egyedi
könyvborítón (*Kelényi Béla*) **31**
Az idő vásznában. Emlékezés
Bakó Ilonára (1933–2017)
(*Kányási Holb Margit*) **36**
Fortélyos masinák kincstára
Agostino Ramelli klasszikus
műve 430 (*Ernyey Gyula*) **41**
„Ófelsége első Elvira, Baba-
magyarország királynéja”
145 év egy család, egy ország
történetében – ruhákban
elbeszélve (*Györgyi Erzsébet*)... **46**

IN MEMORIAM

Az utcáról a Műcsarnokba
és vissza. Gondolatok
Kovács Vilmos (1929–2017)
grafikus munkásságáról
(*Szőnyeg-Szegvári Eszter*) **52**

MŰVÉSZET ÉS PADAGÓGIA

Piotr Bożyk, a MOME új
tiszteletbeli professzora
(*Ernyey Gyula*) **56**

HÍREK **59**

2018/4

Kulisszatitkok, színház kívül-belül – ajánló a pesti vigadóbeli kiállításához

► A *Kulisszatitkok, színház kívül-belül* című rendezvénysorozat és csoportos tárlat sokszínűségében számos művészeti ág egyesül egyetlen közös célért, a művészi látvány bemutatásáért, melyben főszerephez jut a színházi ihletésű és színpadi iparművészet alkotófolyamatának számos rejtelve is.

A Magyar Művészeti Akadémia Iparművészeti és Tervezőművészeti Tagozatának felkérésére, a művészeti tagozatok alkotóinak összefogásával, a Pesti Vigadó földszinti termeibe álmódott enteriőrökben grafikai plakátok, látványtervek, jelmezek, kellékek, kalapok, ékszerek, színpadi koronák, maszkok, színházi plasztikák, bőr- és üvegművesremek, textilképek, mese- és bábfigurák, különleges díjak és egy balett-színpad titkait csodálhatjuk meg. A bemutatott alkotások sok esetben repertoáron lévő, fesztiválgőztes, európai turnékon szereplő különleges, tárlatban először látható művek, melyek a színházi évadban a színpadra tervezett valóságukban jelennek meg a színpadon. Az évad végén viszont, 2018. június 21-től július 29-ig, a Pesti Vigadóban rendezett kiállításon feltárlnak a kulisszatitkok, az előadást létrehozó folyamat látványos kellékei, új értelmezést adva a színházi iparművészet önállóan is létező alkotásainak és jelentőségének. A plakátokat tervező grafikusoktól a látványtervezők, a textil- és maszktervezők munkáin át nemcsak meghatározó alkotók és előadások jelenhetnek meg, de maga a színpad is feltárl, sőt öltözköbmutatókkal be is népesül a Jelky András Iparművészeti Szakgimnázium fiatal alkotóinak túllbe és aranyba álmódott viseletei révén, Hendszel Ilona művész-tanár szakmai vezetésével.

Testközelből tapinthatjuk meg az eddig csak a nézőtérrel csodált, Szűcs Edit tervei alapján készült testmaszkokat, Bodnár Enikő mesés bábfiguráit, Bersenyi Krisztina varázslatos maszkjait, avagy Gyulai Natália különleges táncjelmezeit, viseleteit. De először érinthetjük Molnár Éva ötvösművésznak a színpadról, az előadásból kiemelt korhű, egyedileg terve-

zett és kivitelezett, ékszerkövekkel díszített koronáit, a történeti darabokhoz készített kardjait, tőreit, és csodálkozhatunk rá különleges használatukra is.

A színpadi makett – mint például Kentaurnak az *Óz, a nagy varázslóhoz* tervezett modellje – is bepillantást adhat abba az alkotói folyamatba, melynek végén az előadás varázslata áll, de rajongással nézhetjük Bagossy Levente kézművestechnikákkal megvalósított színpadi modelljét, vagy más díszleteleme- ket is.

Szűcs Edit: Testmaszk (aUTONÓM zÓNA, Trafó Kortárs Művészetek Háza, Budapest, 2014) / Edit Szűcs: Body mask (aUTONOMOUS zONE, Trafó House of Contemporary Arts, Budapest, 2014)

Fotó: Dömölky Dániel

Szenes István:
Az Eiffel Műhelyház
belsőépítészeti
látványterve (részlet) /
István Szenes: 3D
interior design of Eiffel
Art Studios (detail)
2017

A *színház kívül* tematikában – fotóművészek készítette képek által – szerepet kap néhány olyan különleges épületrészlet, mint a Nemzeti Színház Schrammel Imre tervezte kültéri szobrai, és megtekinthetőek a Parisiana mulatóból átalakított, Új Színházként ismert épület különleges tervrajzai is.

Még a nagyközönség előtt be nem járható terek titkait is bemutatjuk Szenes István belsőépítész Eiffel Műhelyház-látványterveivel, vagy a tervezés alatt álló

Szentesi Színházhoz készült tervrajzaival és kisfilmjével.

A különleges színpadi tárgyak bemutatóját előadásrészletek, az alkotófolyamat kulisszatitkait filmrészletek, beszélgetések egészítik ki, illetve viseletek felpróbálását és fotózását lehetővé tévő rendezvények kísérik majd heti rendszerességgel.

TURNAI TÍMEA
színháztörténész, a kiállítás kurátora

Régi és új bűnök

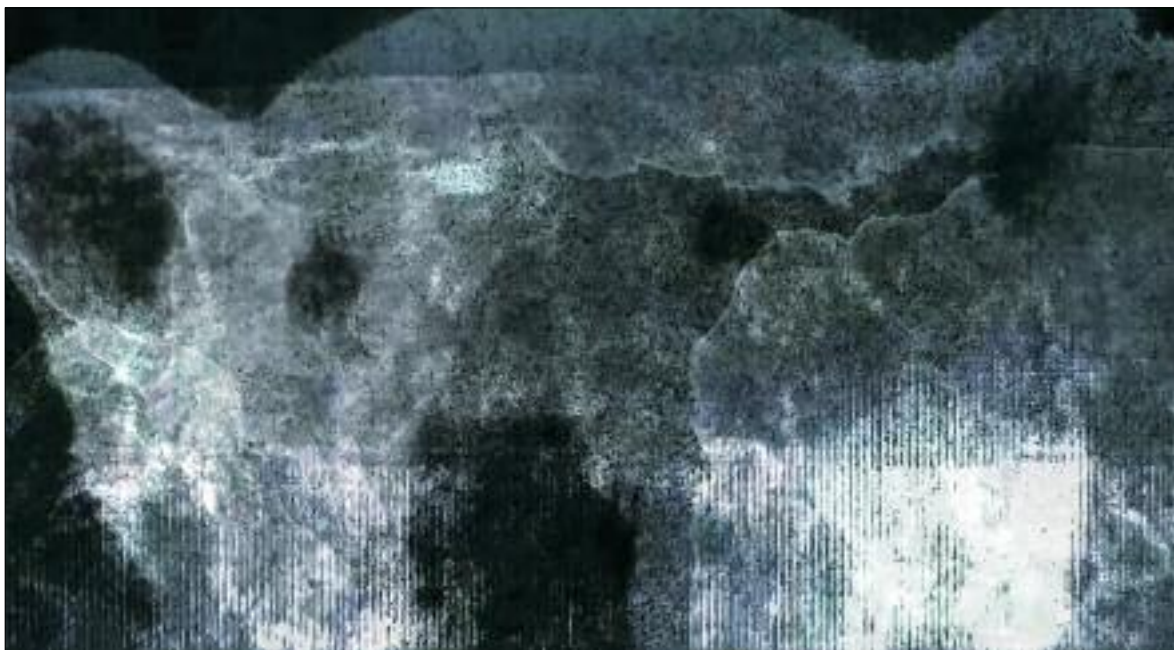
Iparművészeti alkotások

a IX. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálén

► 2018 tavaszán immár kilencedik alkalommal rendeztük meg Kecskeméten a Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálét. A sorozat sikerét jelzi, hogy rekordszámú jelentkező – 236 művész – 234 alkotást, illetve sorozatot adott be, amelyek közül a zsűri összesen 126 alkotó 125 művét javasolta kiállítani és a katalógusban megjelentetni. A kiállítás fődíját (a Magyar Művészeti Akadémia Képzőművészeti Tagozatának felajánlásával) Darázs József szegedi festőművész kapta. Kecskemét megyei jogú város díját Ulrich Gábor Kecskeméten élő képzőművész, Balázs Béla-díjas animációsfilm-rendező vehette át a megnyitőünnepségen, míg a biennálé további – anyagi juttatásban nem részesülő – díjazottjai (az úgynevezett erkölcsi díjasok) M. Östör Ágota keramikus, Pap Judit textil-

művész, Makkai Márta textilművész és A. Varga Imre képzőművész voltak.

A biennálé 2017 nyarán meghirdetett alcíme ezúttal *A hét főbűn – Hieronymus Bosch nyomában* volt. A tematika első felét a Magyar Katolikus Lexikon segítségével ajánlottuk az alkotók figyelmébe: a „főbűnök (peccata capitalia) olyan bűnök, melyek önmagukban nem mindig súlyosak, de a hétköznapiak igen sűrűn teremtenek alkalmat elkövetésükre, s gyakoriságuk miatt súlyos bűnök forrásai lehetnek. A megnevezés nem pontos, mert valójában viciumokról, és nem bűnökről van szó. A Szentírás szerint a szóból származnak (Mk 7,22), és a test kívánsága, a szem kívánsága és a világ kevélysége táplálja őket (1Jn 2,16). Ellenszerük a lélek gyümölcsei (vö. Gal 5,22). A Szentírás bűnkatalógusaiból (Mk 7,22; Gal 5,19) idő-

Fotó: Kiss Béla

Ruzsa Dénes – Spitzer Fruzsina: Kék töredék (képkocka a filmből) / Dénes Ruzsa – Fruzsina Spitzer: Blue Fragments (film frame)
2015, kísérleti animáció, 4'

→
**Pap Judit: Harag /
Judit Pap: Wrath**
2018, textil, bőr,
gyöngy, fém, fa,
vegyes technika,
magasság: 98 cm

vel a főbűnöket 8, majd 7 bűnben foglalták össze: kevélység, fősévség, bujaság, irigység, torkosság, harag, jóra való restség. Régebben a nyolcadikként a hazugságot sorolták a főbűnök közé.” 2008-ban, a globalizáció korához igazítva, a Vatikán közzétette a hét új főbűn listáját is: kábítószer-kereskedelem és a kábítószeres használat; gyermekek bántalmazása és pedofília; környezetszennyezés; prostitúció; az emberi gének manipulálása; felebarátaink szegénységbe taszítása, profitszerzés céljából; luxuscikkre való költés. A főbűnök témáját – egy neki tulajdonított kép okán is – Hieronymus Bosch művészetével társítottuk. A biennálé programja tehát ezúttal kettős volt, mert a nagy hatású mester egyedi, de a keresztény ikonográfiához szorosan kapcsolódó festői világának kortárs feltárására, művészi újraszövése, értelmezése is ösztönözni kívántuk az arra fogékony alkotókat. A felhívás ez utóbbi részére adott válaszok közül a legnagyobb sikert a közönség körében (is) Pap Judit textilművész

M. Östör Ágota:
Kevélység /
Ágota M. Östör:
Pride
2017, samott,
1000 °C,
magasság: 50 cm

Fotó: Kiss Béla

Fotó: Kiss Béla

aratta. Szcenikusan megjelenített műve, a *Harag* (2018) – a művész saját szavaival – „egy harag által elsárgányosodó hölgyet ábrázol, groteskságában is tisztelegve Bosch előtt”.

Fontos visszajelzés volt a sorozat életképességét az általunk megadott tematika (erős túlzással ikonográfiai program) aktualitását illetően, hogy a kiállított alkotások kétharmada 2017–2018-ban, közvetlenül a felhívásunkra készült. Műfajilag igen változatos anyag jött össze. Az iparművészethez sorolható harmincegy-néhány mű közül ezúttal is vezető szerepet töltött be a textilművészet (14), de emellett üveg-, kerámia- és zománcművészeti alkotásokkal, sőt animációval és építészettel is találkozhattunk a biennálén.

A beadott művek és a kiállítás összképe alapján egyértelműen kijelenthető, hogy ez volt a biennálék történetének leginkább „világi” felvonása, ami a megadott téma s a 21. századi valóság ismeretében egyáltalán nem meglepő. Külön termet kellett szentelnünk például a fogyasztói társadalom visszásságait bemutató alkotásoknak (lásd például Ruczek Zsófia *Kapzsiság* című gobelinjét), melyeken felfedezhető volt szinte az összes eleme a régi és az új bűnkatalógusnak. Az utóbbihoz sorolt környezetszennyezés többeként alkotásra készítetett. B. Csernyánszky Katalin munkája, az *Áldozat* (2018) korunk nagy tengeri olajkatasztrófáit idézte fel egy szétbomló madártest formájával (az előképe egy Hieronymus Bosch festette jégmadár volt). Ruzsa Dénes és Spitzer Fruzsina kísérleti animációja, a *Kék töredék* (2015) pedig egy másik veszélyeztetett állat, a globális felmelegedés szimbólumává vált jegesmedve életterének fokozatos eltűnésére figyelmeztette nézőit a memento mori jegyében. A „rég” bűnök közül „természetesen” a bujaság inspirálta a legmerészebb kortársi reagálásokat, ezeket a biennálé iparművészeti szekciójából Gonzales Gábor két üvegpiramisa, *Szerelem I–II.*, és Molnár Mária Virág öltözőtervező művész pliszírozott selyemruhája *Bujaság* (2015) címmel képviselte. A jelenkor magyar valóságának bűnnel kapcsolatos viszonyulására adott

**Borsódy Eszter: Ádám virága /
Eszter Borsódy: Adam's Flower**

2018, épített, mázas kerámia, magasság: 45 cm

Fotó: Kiss Béla

Szűcs Zsuzsanna: Onus septem – Hét teher, ami a lelket nyomasztja (részlet) / Zsuzsanna Szűcs: Onus Septem – Seven Burdens of the Soul (detail)
2018, vörös kőcserép, 1150 °C, a teljes méret: 42,5x45x2,5 cm

legmeglepőbb, a közönségét a művészeti élethez képest jóval szélesebb körben (is) kereső válasz Pittmann Zsófitól érkezett, akinek a cigány jóskártyák ábrázolásai alapján tervezett és előrajzolt sorozatát, *A hét főbűnt* (2011) a kalocsai börtönben fogva tartott nők hímezték ki hét IKEA konyharuhára.

Az egyes biennálék nem csupán a kiállításból állnak. Számos muzeológiai mozzanat kapcsolódik hozzájuk, így többek között a jövő kutatói számára igyekszünk minden egyes alkotást a művész saját szavaival is dokumentálni. Borsódy Eszter *Ádám virága* (2018) címet viselő műve az egyik legösszetettebb produktum, amelyben a felhívásnak mind a két eleme megjelenik. Íme az alkotói műleírás egy rövid részlete: „A virágedény szíromköpenyén körben a hét főbűnt ábrázoló stilizált emberalakok jelennek meg Bosch kortársainak metszeteiből (Heinrich Aldegrever – Invidia, Ira; Hans Burgkmair – Superbia; Georg Pencz – Luxuria, Avaritia; Pieter Jalhea Furnius – Acedia; Maarten de

→
Jäger Margit:
A hét főbűn – Bruegel mindenki szereti (részlet) / Margit Jäger: Seven Deadly Sins – Everybody Likes Bruegel (detail)

2018, kőedény,
1250 °C, a teljes méret: 180x38 cm

Vos – Gula). [...] Az edény színét a grafitos csillogás, a derengő türkizek, eozinos kékek és a durva matt vörös-narancs határozza meg. Ezt a színvilágot Bosch pokolábrázolásain, a kohók, a tüzek világában is láthatjuk. A virágot átjárja a bűn, és megrontja minden szépségét.” Bosch világát Bruegel munkásságán keresztül idézte meg Szűcs Zsuzsanna. Aprólékos kidolgozása „plasztikai kollázs”, az *Onus septem* (2018) azon kevés alkotás egyike, amelyen mind a hét főbűn megjelenik: „az egyes bűnök legjellemzőbb és legelborzasztóbb részét emeltem ki, és próbáltam egy izgalmas és látványos egészé komponálni.” A 16. századi előképek kiemelt szerepet kaptak egy másik keramikus, Jáger Margit kőedény tornyán, *A hét főbűn – Bruegelt mindenki szereti* (2018) című művén is, akit 2017 őszén id. Pieter Bruegel bécsi Albertinában látott grafikái készítették alkotásra. Szintén a németalföldi mester inspirálta Katona Júlia *Csak szavak?!* (2017) című „írásszalagját”. „A színlehetőségek és a formák, a viseletek és az attribútumok tanulmányozása során lett számomra egyértelmű, hogy Bruegel képi világa archaizálja a tartalmat, ami – ezzel ellentétben – igenis mai (is). Ezért ildomos illusztratív tulajdonságuktól megfosztani a metszeteket, és egy pillanatra a szövegen át mögéjük pillantani. Semmi más nem maradt meg, csak a szöveg, holott a »szavak elszállnak«.” A latin nyelvű moralizáló szöveg az egyik sarkalatos erényt, a mértékletességet szemléltető lapról származik (megőrizve a betűk eredeti formáját), s magyar fordításban így hangzik: „*Ügyelj rá, nehogy tékozlónak vagy pazarlónak mutakozz az élvezetek csábításában, de ne élj tisztátalanul és tudatlanul sem a zsupori fősvénység miatt.*” A képi tartalom szöveggel való támogatása, felerősítése több alkotónál is megjelent, így például Balanyi Károly fotóalapú szitazománcán, „...*szabadíts meg a gonosztól*” (2018); Turi Endre több nézőpontból is szemlélhető, a fény irányától függően mást-mást mutató „*A hazug*” és *a hét főbűn* (2018) zománcképen; vagy éppen Bábás Erika *Ima* (2018) „katedrálisán”, melynek tornyán egy archaikus népi ima olvasható: „*Aggyon az Úristen három őrző angyalt, az egyik őrizzen, a másik vigyázzon, a harmadik hét halálos bűntől oldozzon. Ámen.*” Makkai Márta tudatos szín- és jelképhasználattal (tükör, pávatoll, arany és barna)

Fotó: Kiss Béla

Makkai Márta: Kevélység és szerénység – „Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel?” (1Kor 4,7) / Márta Makkai: Pride and Humility – ‘What do you have that you did not receive? And if you did receive it, why do you boast as though you did not?’ (1Cor 4:7)

2018, vászon, festmény, hímzés, applikáció, tükör, 80x86 cm

komponált textilképét, a *Kevélység és szerénységet* (2018) egy – az eddiektől eltérően már csupán a képaláírás alatt megjeleníteni javasolt – bibliai idézet inspirálta: „*Mid van, amit nem kaptál? Ha pedig kaptad, mit dicsekszel?*” (1Kor 4,7).

**Turi Endre: „A hazug”
és a hét főbűn /
Endre Turi:
‘The Liar’ And the
Seven Deadly Sins
2018, zománcozott
vörösréz, 37x31,5 cm**

A kecskeméti biennálékon mindig voltak olyan alkotások, melyek a keresztény ikonográfia mellett más vallások, kultúrák elképzeléseit is felhasználták. Széles Judit *A főbűnök sárkányai* című (2018) térképszerű textilkollázsa, vagy éppen Lőrincz Luca terrakotta térplasztikája (2018) mellett, ami a hét főbűnt egy színpadon játszó társulat képében eleveníti meg, különösen M. Östör Agota rendkívül hatásos módon megfogalmazott alkotása, a *Kevélység* (2017) képviselte ezt a törekvést. A misztikus lényt, akinek a szőrébe

Fotó: Kiss Béla

**Thomaï Ioannidou: Szívvel hallgatni és megérteni
(„A Lélek Gyümölcse a Szeretet”-éremorozat, III.) /
Thomaï Ioannidou: Listening and Understanding with
Your Heart (Love, the Fruit of the Soul, medal series, III)
2017, fém, üveg, vegyes technika, 14x15x3 cm**

Fotó: Kiss Béla

emberi alakok tömege kapaszkodik, a kapu őrzésének feladatával megbízott kínai „fo-kutya” ihlette. Az alkotó szerint ennek a feladatnak a feje tetejére állítása a kerámia, így az „a tömegnek a természettel szembeni embertelenségéről, a minden felett érzett önzéséről, hatalmáról, a kevélységéről, az egyéni felelősségvállalás hiányáról szól”.

S végül szóljunk azokról is, akik alkotásukkal pozitív irányba igyekeztek terelni e bűnökkel telített világot. Hager Ritta *Kegyelem* című szövött kárpitján Isten kegyelmét, szeretetét próbálta megjeleníteni. Jászberényi Matild *Megbocsátás és klónok* című nemzén (2018) – saját szavaival élve – „az ősi dogma és a globalizációs jelen ikonjait mint a korunk tudományának szörnyeit, klónjait” rendezte „bizarr” kompozícióba a „jelképesen megnyíló égbolt fényével áradó bűnbocsánat képi jeleivel”, hiszen „mindannyian reménykedünk a lelki megtisztulásban, az újrakezds lehetőségében”. Thomaï Ioannidou éremorozatán: *A Lélek Gyümölcse a Szeretet* (2017), szándéka szerint, az érzékszervek és a „Lucas Cranachnál megjelenő legömbölyített, a lélekre utaló szent” szív formai ösz-

szekapcsolásával a „feltétel nélküli szeretetet” igyekezett követendő érzelmi és cselekvési mintaként felmutatni. Koszta Zsófia *Forduljatok az éden felé* (2017–2018) mutatótáblaszerű zománcképén a különféle erények és a bűnök 12 portrészzerű ábrázolása felett a Hieronymus Bosch nyomán megjelenített fantáziatáj „mutatja az édeni aranykor utáni örök sóvárgásunkat. Édenné tehetjük mostani világunkat, ha képesek vagyunk önmagunk hibáit (bűneit) csiszolni, javítani, s mellette az erényeinket is fejleszteni.”

Nagy öröm a számunkra, hogy a művészek felajánlásainak köszönhetően újabb harminc alkotással gyarapodott a keresztény biennálékhoz kapcsolódó speciális kollekciónk, melyet a Kecskeméti Katona József

Múzeum képzőművészeti gyűjteményén belül hoztunk létre. A biennáléval párhuzamosan folytattuk az erre alapozott kiállításainkat is, így a tavalyi Vigadó galériabeli tárlat után, jelenleg (június 20-ig) a szentesi Koszta József Múzeumban mutatunk be egy újabb válogatást.

IFJ. GYERGYÁDESZ LÁSZLÓ
művészettörténész, a Kecskeméti Katona József Múzeum Képzőművészeti Gyűjteményének vezetője, a biennálé alapító kurátora

(IX. Kortárs Keresztény Ikonográfiai Biennálé. Kecskeméti Katona József Múzeum Cifrapalota Kiállítóhelye, Kecskemét, 2018. március 10. – május 27.)

Fotó: Kiss Béla

Széles Judit:
A főbűnök sárkányai /
Judit Széles: Dragons of
the Seven Deadly Sins
2018, textilkollázs,
88x117 cm

Mitikus képzetek

Bors István (1938–2003) és Honty Márta (1940–2004)
képző- és iparművészek emlékkiállítása a Pesti Vigadóban

Fotó: Géger Melinda

Honty Márta: Béke / Márta Honty: Peace
1972 körül, francia gobelin, 190x180 cm

► A két kaposvári művész – Géger Melinda által rendezett és Fekete György által megnyitott – közös kiállítása kapcsán felmerülhet a kérdés: miért szerepeltek együtt a Pesti Vigadóban, hiszen szembetűnő volt a kontraszt a munkáik között?

Az elsődleges érv természetesen az, hogy házastársak voltak. De nemcsak ez jelenti a közös nevezőt.

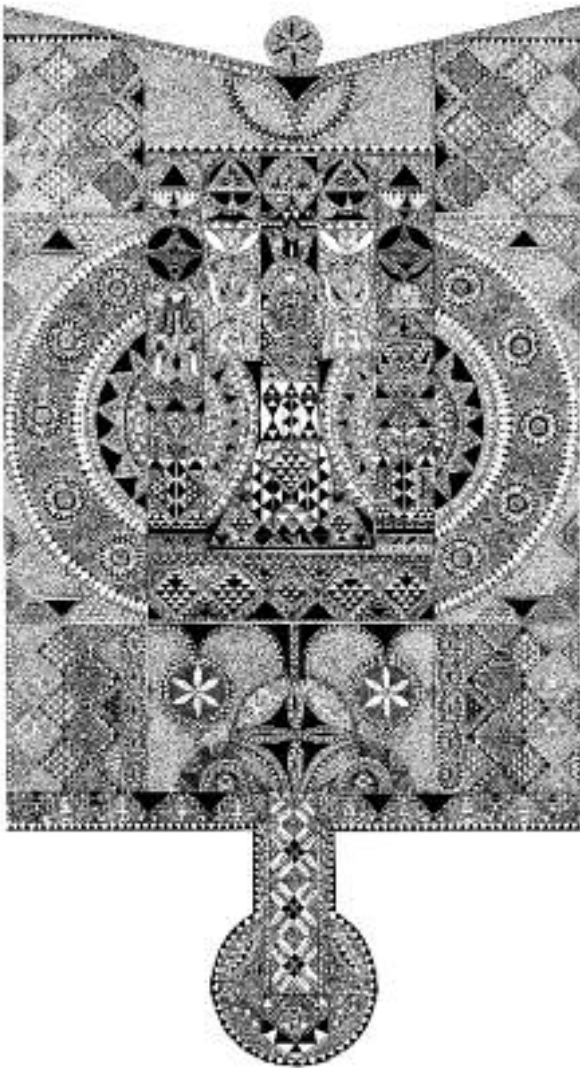
Közös elem az is, hogy mindketten a Magyar Iparművészeti Főiskolán végeztek. Bors István díszítő szobrászat szakon tanult (1956–1961, mestere Borsos Miklós), Honty Márta pedig gobelin szakra járt (1958–1963, mestere Hincz Gyula). Az is közös, hogy miután végeztek, mindketten a képzőművészet irányába mozdultak el. Bors István köztéri szobrásznak vallotta magát, Honty Márta pedig képzőművészeknek, aki iparművészeti technikákkal alkot.

Mindkettőjük alkotásain nyomot hagyott az égei-tengeri kultúrák archaikus művészete és a magyar néphagyomány. Borsnál inkább az előbbi, Hontynál az utóbbi. (Erről számos konkrétan megjelenő motívum tanúskodik.) E vonzalmuk fejeződik ki a tárlat címében, Hontynak pedig több, különböző műfajú műve is született *Néphagyomány* címmel.

A két művész – különösen Bors István – számos alkotását kislányuk rajza inspirálta. (Érdekes lett volna együtt látni e műveket és a gyerekrajzokat.)

Mindkét művészre jellemző, hogy gyakran készítettek sorozatokat. A földszinti teremben Bors Istvántól több három-három műre komponált munkát láthatunk, az alagsori terem falain pedig Honty Márta zománcképeibe könnyen beleláthattuk a diptichon és triptichon műformát.

A művész házaspárnak 1969-ben már volt egy közös kiállítása Budapesten, a tárlatok céljára nem éppen alkalmas Derkovits Teremben. A Pesti Vigadóban a földszinti terembe kerültek a korai munkák: Bors István figuratorzításos kislasztikái, kész tárgyakból applikált, ember nagyságú keresztjei és bálványai, valamint Honty Márta kárpittervei és a négyes felvetésű, francia gobelinek technikájával szőtt falikárpitjai. (A kárpitokon a HM monogram mellett az U betű a kivitelező Ungár testvérek nevére utal.)

**Honty Márta: Néphagyomány II. /
Márta Honty: Folk Tradition, II**
1972, papír, tus, 70x50 cm

Az említett kontraszt elsősorban a földszinti terem-
ben kiállított plasztikák és faliképek között mutatko-
zott meg: Honty Márta szelíd, visszafogott színvilágú
kárpitjaira, mint amilyen a pasztellszínű *Béke*, legin-
kább az aprólékos, kifinomult nőesség jellemző, Bors

István tárgyait viszont a markáns erő, a nagyvonalú
monumentalitásra törekvés jellemzi. Az éles, nehéz
vasakat hordozó keresztek és a kampókkal, pajzsszerű
teknőkkel felszerelt három *Bálvány* Borsnál a véde-
lem és a fájdalom szimbolikus tárgyi megfeleltetése.
Avantgárd munkái a kádári években a „tűrt” kategó-
riába sorolódtak. Ezért tapasztalható mindig fáziské-
sés közötti megbízásainak elnyerésében – írta Újvári
Jenő 1986-ban.¹ Jó példa erre a *Memento I.* című plasz-
tika, amely Henry Moore félig fekvő nőalakjai egyi-
kének hanyatt fekvő férfialakra transzponált változa-
ta. A kisplasztikából 22 év után valósult meg Székes-
fehérváron az eredetileg tervezett köztéri alkotás, s
akkor is csak egy magánszemély jóvoltából. Ha ez a
mű kellő időben tudott volna megjelenni, írja Újvári,
akkor hozzájárulhatott volna a hazai köztéri szobrás-
zat korszerűsödéséhez, s Henry Moore hatása nem
szűkül le „játsszótéri” munkákra.

Bors István egyik utolsó munkája, az *Égbolt* kozmikus témájával harmonizálni látszik a faliképekkel. A mű három egymásba illesztett gömbből tevődik össze. Címe az arisztotelészi anyagelvűség költői átírata. A külső héj gomolygó felhőkre emlékeztet. A „felhők” résein át a Föld látható, melynek kettévált bronzkérge egy színes üveggömböt zár közre. A kiállítóterem ablakain beszűrődött fény életre keltette a földgolyó tüzes, belső magját...

Honty Márta grafikai és kárpittervei sem egyszerű-

Bors István: Memento I. / István Bors: Memento, I
1963, bronz, 35x90x45 cm

Fotó: Géger Melinda

Bors István:
Bálvány I-II-III. /
István Bors:
Idol, I-II-III
1968, kovácsoltvas,
körtefa,
159x32x34 cm,
181x45x31,5 cm,
185x38x35 cm

**Honty Márta: A csend virága /
Márta Honty: The Flower of Silence**
1983–1986, gobelin, 142x95 cm

en archaikus vagy népművészet által ihletett alkotások. Képi jeleit és formáit kubista-szürrealista elvek szerint helyezte el művein, nem egyszer oly aprólékosan és sűrűséggel, hogy egybefolyik a látvány, mintha perzsaszőnyeget néznénk. *A csend virága* című kárpiton a „virág” szürreálisan egybeolvad a környezetével, csak egy arc utal arra, hogy nyugalmat adó és inspirációt hozó emberi csendről van szó.

Az alagsori teremben és annak mellékhajószerű teremben kiállított alkotásokkal vált teljessé a két életmű: itt Bors István munkásságának a groteszk vonulatát reprezentáló műanyag és bronzfigurákat, Honty Mártától pedig a gobelinek világát felváltó tűzzománc faliképeket láthattunk. Bors István kezdetben figurális köztéri szobrokat alkotott, majd egy hosszabb nonfiguratív alkotói periódus után ismét visszatért a korábbi korszakának ábrázolási módjához. Az 1970-es évek karikatúraszerű alakjaival a félsziklott hatalmat és a modern kor eltorzult fétiseit akarta ábrázolni. E művek egy része műanyagból készült, azt sugallva, hogy egyetlen hatalom sem örök, és silány hatalmasokhoz „gagyri” (azaz: nem nemes) anyag dukál.

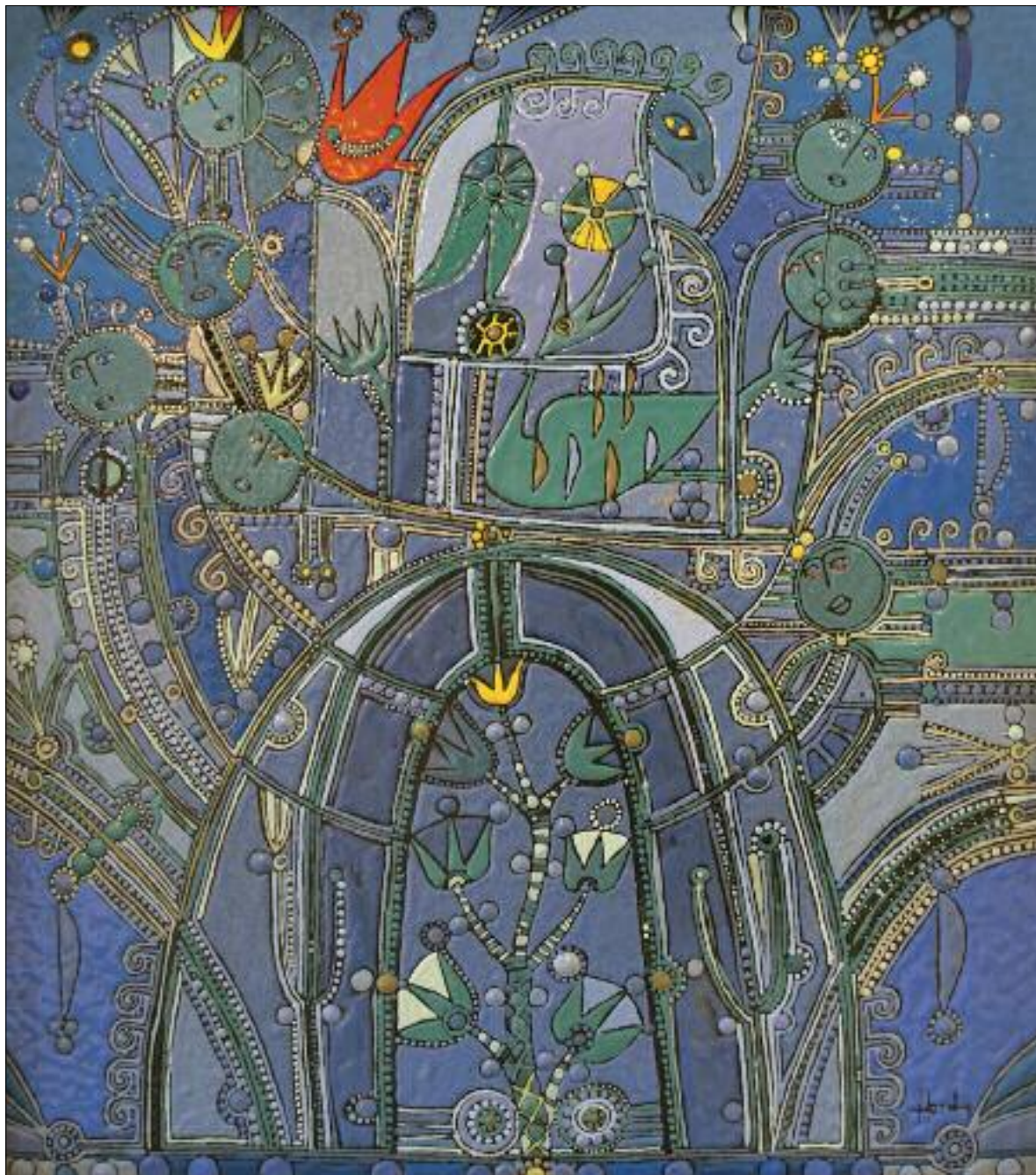
A *Diagnózis I.* című ál-emlékmű tetején korunk egyik jellegzetes hatalmi szimbóluma – élére állított Rolls-Royce karosszéria – látható. Az emlékmű hitványosságát, a műanyagon kívül, a túldimenzionált építmény és az emlékmű oldalait díszítő békák jelzik. Egy-két groteszk mű bronzban is megvalósult. Az egyik, az *In memoriam 1956* című bronzplasztika a 301-es parcellába szánt 1956-os emlékmű pályázatára készült. A díjazott művön két embertestű alak egy életfát fog közre. Fejük az ókori mezopotámiai sztélék istenségábrázolásainak átíratái, de ha jobban megnézzük, az egyik revolverként is értelmezhető. Az alakok felidéznek a sakálfejű Anubiszt, a holtak ókori egyiptomi istenét is.

A Honty Márta kárpitjain korábban látott motívumkészlet a színpompás tűzzománc faliképeken is megjelenik. A *Szarvasmese* című képen egy kapuszerű forma felett hét – *A csend virágán* látott – stilizált arc és

Foto: Géger Melinda

egy koronaszerű piros virágmotívum lebeg. Az alapszín itt is a kék. (A művésznak különös tehetsége volt a kék szín sokféle árnyalatának alkalmazására.) A kom-

Honty Márta:
Szarvasmese /
Márta Honty:
Stag Tale

1993, tűzzománc,
50x45 cm

Fotó: Géger Melinda

pozíció tetején egy hétágú aganccsal ékes szarvasfej utal a mű címére.

A házaspár munkásságát komoly tisztelet övezte nemcsak a szakma, hanem a műértő közönség részéről is. Számos elemzés foglalkozik sokrétű és egyetemes igényű képi világukkal. A legtöbb elismerést és megbízatást lakóhelyükön, Kaposváron kapták. Bors István huszonekét köztéri alkotásának fele és Honty Márta húsz, állami megbízásból készített művének nagy része is a városba került.

Bors István és Honty Márta művészi hagyatékát javarészt a kaposvári Vaszary Képtár őrzi letétként, a munkafolyamatokat kiegészítő tárgyak (méhviasz szobortervek, gipsznegatívok stb.) a Rippl-Rónai Múzeumba kerültek. A művek kvalitása indokolná, hogy állandó kiállításon is láthatók legyenek.

KÉRÉSZ GYULA
szakíró

(Mitikus képzetek. Bors István és Honty Márta emlékkiállítás. Pesti Vigadó – Vigadó Galéria, Budapest, 2018. február 6. – március 25.)

Jegyzet

1. Újvári Jenő: Trónusok, piramisok, kártyavárak. Bors István munkásságáról. *Művészet*, XXVII. évf. (1986) 8. sz. 8.

Bors István: Státusszimbólumok / István Bors: Status Symbols
1974, műanyag, 135x50x25 cm (Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár)

**Bors István:
Diagnózis I. /
István Bors:
Diagnosis, I**

1985,
festett epoxigyanta,
20x45x45 cm

Négyek

A 2017. évi Design Párbaj győzteseinek kiállítása a FISE Galériában

► A Fialat Iparművészek Stúdiója Egyesület (FISE) Kálmán Imre utcai galériájában nem szokatlan, hogy különböző szakmák, tervezői területek mutatkoznak meg együtt. Gyakran kerülnek kapcsolatba egymást addig nem ismerő művészek és tervezők, és dolgoznak együtt egy kiállítás keretében. A *Négyek* című tárlaton Brada Hedvig ékszertervező, Horváth Renáta

divat- és textiltervező művész, Lőrincz Andrea Mária keramikumművész és Nagy Klaudia grafikusművész mutatták be alkotásaikat, fontos tényező, hogy a kiállítás létrejöttét csapatmunka előzte meg.

2017-ben már a hatodik alkalommal hirdette meg a Design Párbajt a FISE a Design Hét Budapest hivatalos programjai között. Az esemény lényege rendkí-

**Műhelymunka a Design Párbajon a FISE Galériában 2017-ben /
Studio work at the Design Duel 2017 at the FISE Studio of Young Artists' Association, Budapest**

vül egyszerűen összefoglalható: a résztvevőknek véletlenszerűen sorsolt csapatok tagjaiként közösen kell reagálniuk a helyszínen megismert feladatra, előre meghatározott anyagok és eszközök felhasználásával, előre meghatározott időn belül. A kezdeményező Rejka Erika keramikumművész és Buzás Andrea csomagolótervező közös gondolkodásának eredménye, mindkettő a FISE vezetőségi tagjai. Olyan workshop-formát kerestek és dolgoztak ki, amely egyszerre segíti több cél megvalósítását. E célok között szerepel az egyesület különböző szakirányban dolgozó és más-más életkorú tagjai közötti kapcsolattartás erősítése, a kommunikáció elősegítése; lehetőségteremtés egymás munkájának és személyiségének megismerésére, ezáltal hosszabb távú szakmai és emberi kapcsolatok kialakulására; és az egyesület közösségi életének frissen tartása. Az esemény további célja a FISE tevékenységének népszerűsítése, nyilvánosságának erősítése, a programok közönséghez való eljuttatása, valamint lehetőségnyújtás arra, hogy az érdeklődők betekinthesse a tervezés folyamatába a párbaj adta kötetlen keretek között. A rendezvény az egyesület utánpótlását és az értő közönség „kinevelését” is szolgálja, ennek érdekében például magyarországi oktatási intézmények diákjai és oktatói is részt vettek már korábban hasonló eseményeken, utóbbiak értékelő zsűritagként, sőt párbajozóként is.

A párbajok megkezdéséig szigorúan titkosak a feladatok, amelyek a tervezési célok széles skáláját ölelik fel, de mindig valamilyen módon kapcsolódnak az egyesülethez, annak tevékenységéhez. Volt már például borítékban küldhető meghívó, kiállítás megnyitón használható pohár- és pogácsatartó, térelválasztó és installációs rendszer, és legutóbb az új tagoknak szóló ajándéktárgy és annak átadási ceremóniája. A tervezésen túl a csapatoknak a rendelkezésre álló idő lejártaival prezentálni is kell a közös munka folyamatát és az esetleg megszületett modelleket, ez alapján a felkért szakértő zsűri értékeli a bemutatott anyagokat, és a helyszínen eredményt is hirdet. A könnyed hangulat mellett az eseménynek van tépje, a győztes csapat kiállítási lehetőséget kap a galériában a következő évre.

Itt érkezünk vissza a *Négyek* című tárlathoz és a

Fotó: Virág Hajnalka

Négyek című kiállítás (részlet), az előtérben Brada Hedvig Express Yourself! című alkotása, a háttérben Horváth Renáta AquaMode kollekcója / Quartet. Exhibition photo. In the foreground: Hedvig Brada: Express Yourself! In the background: Renáta Horváth: AquaMode collection

FISE Galéria, Budapest, 2018

négy alkotóhoz, akik saját szakterületüket képviselve kerültek egy csapatba. Utólag nehezen felfejthető, hogy vajon mennyire volt hatással a korábbi közös munka az egymással való együttműködésre, a kiállításon mégis érezhető volt egyfajta energia-együttállás,

ugyanis a munkák finom kapcsolódása a jelentős különbözőségek ellenére is megtalálható.

Brada Hedvig kiállított ékszereinek közös tulajdonsága a variálhatóság, a személyre szabhatóság. Mind az ágacs-kából és madárformából álló *Ágról ágra*, mind az azonos inspirációból kiinduló *Kandinszkij brass és/vagy fülbevaló* és az *Express Yourself!* tárgyegyüttes esetében a viselő dönti el, hogy milyen formában és összeállításban viseli a darabokat. Az említett szett a címében is hordozza az inspirációra való utalást, Kan-

Lőrincz Andrea Mária: Teáskészlet / Andrea Mária Lőrincz: Tea set

2017, wm2025 korongos massa, korongozott, rétegesen mázazott; teáskanna-magasság: 20 cm, űrtartalom: 4 dl; csésze: 5 x Ø 7 cm, űrtartalom: 1 dl

Fotó: Virág Hajnalika

dinszkij absztrakt festői világát idézik meg az egyszerű geometrikus formák, és az egyik változatban a színek is erősítik a párhuzamot, a másikkban a fekete zománcozott felülethez az ezüst, az arany és a rozéarany színei társulnak. Brada Hedvig legfrissebb munkája ugyanígy a formák variálhatóságán alapul, de az *Express Yourself!* fülbevalók fülbe helyezhető részére a használó tetszése szerint illesztheti rá az éppen kedvének megfelelő formát, formákat, akár egyszerre valamennyi különféle méretű alakzatot.

Horváth Renáta divat- és textiltervező *AquaMode* kollekciója az alkotónak a tanulmányai során kézi síkkötésben szerzett tapasztalatain alapul. A kollekció kialakításakor olyan beavatkozás történt a kötés szerkezetébe, amely által a gépről lekerülő anyag a testen viselve önálló formává alakul, utólagos szabás nélkül, vagyis a síkban keletkező anyagmintázat a testre kerülve, térben kap értelmet. A kötés folyamán létrejövő anyagváltozásokat színátmenetesre festett fonalak felhasználása egészíti ki és teszi vizuálisan is izgalmasá. Horváth Renáta tervezői hozzáállása a trendek és a divat követése helyett inkább a forma- és jelmeztervezés gondolati világához áll közelebb. Alkotói munkálkodása során újfajta struktúrákat keres, ezek kikísérletezésével foglalatatoskodik, és a megismert struktúra mentén alakítja formává az anyagot. Ezt az attitűdöt mutatja be a kollekció négy kiállított darabja is.

Lőrincz Andrea Mária munkái széles érdeklődési körű tervezőre vallanak. *A világ terbe* című testobjektje, amelyhez összevarrt anyagba öntött betont, már megjelenésében is hordozza azt a súlyt, amelyet vállunkon viselve ténylegesen is érezhetünk. A formálható külső anyagba belekötő, belemerevedő betont akár az emberi test, az emberi létezés szimbólumaként is értelmezhetjük. Egészen más gondolatiságot képvisel az *Orishii* szusikészlet, amelynél a formák kialakításának alapja egy pozitív-negatív ritmusú hajtogatási technika, és amelyen megjelenik a japánok aszimmetriatisztelete. Ez nemcsak a tárgyon magán, hanem a rajta tálalandó ételek megjelenési formájának különbözőségén is megfigyelhető. A *Teáskészlet* két darabján a mázkísérlet adja a fő motívumot, a *Spore* 3D-nyomtatott karkötő pedig a természet magunkkal vihető egy darabját teszi viselhetővé.

Négyek című kiállítás (részlet), az előtérben Brada Hedvig Kandinszkij bross és/vagy fülbevaló ékszerszettje / Quartet. Exhibition photo. In the foreground: Hedvig Brada: 'Kandinsky' brooch and/or earrings jewel set
 FISE Galéria, Budapest, 2018

Nagy Klaudia grafikáiban a vonalak dominálnak, amelyek néhol összesűrűsödnek formákká, testekké, néhol pedig háttérre sötétülnek, de a fehér háttéren futó fekete szálak főként naplószerű történeteket mesélnek. A címek néhol általánosságba emelik el a látványt, néhol pedig érezni lehet mögöttük a személyes tartalmat, élményt. A lazán futó szálakat az alkotó mindennapjai kötik össze.

A sorsolással, véletlenszerűen összeállt kiállítói csapat nem csupán a párbaj során működött együtt sikeresen, a galériában is közös elvek szerint találtak helyet minden alkotás számára úgy, hogy a kiegyensúlyozott

összhatás mellett kellő figyelem jutott a részleteknek is. Az, hogy mindez nem kényszerű alkalmazkodás eredménye, alátámasztja a szervezők tudatosan meghatározott céljainak fontosságát és szükségességét, az egyesület közönsége pedig további szerencsés együttállásokra számíthat játékokban és kiállításban egyaránt.

FAZEKAS ILDIKÓ
design- és művészetmenedzser, a FISE vezetőszégi tagja

(Négyek. A Design Párbaj 2017 győztes csapatának kiállítása. FISE Galéria, Budapest, 2018. április 4–20.)

Városi séták és tablókiállítás – ajánló a szecesszió világnapjának programjához

Vidor Emil: A Bedő-ház homlokzata (részlet), Budapest / Emil Vidor: Façade of the Bedő House (detail), Budapest
1903 (Iparművészeti Múzeum, Adattár – digitális fotógyűjtemény, Budapest)

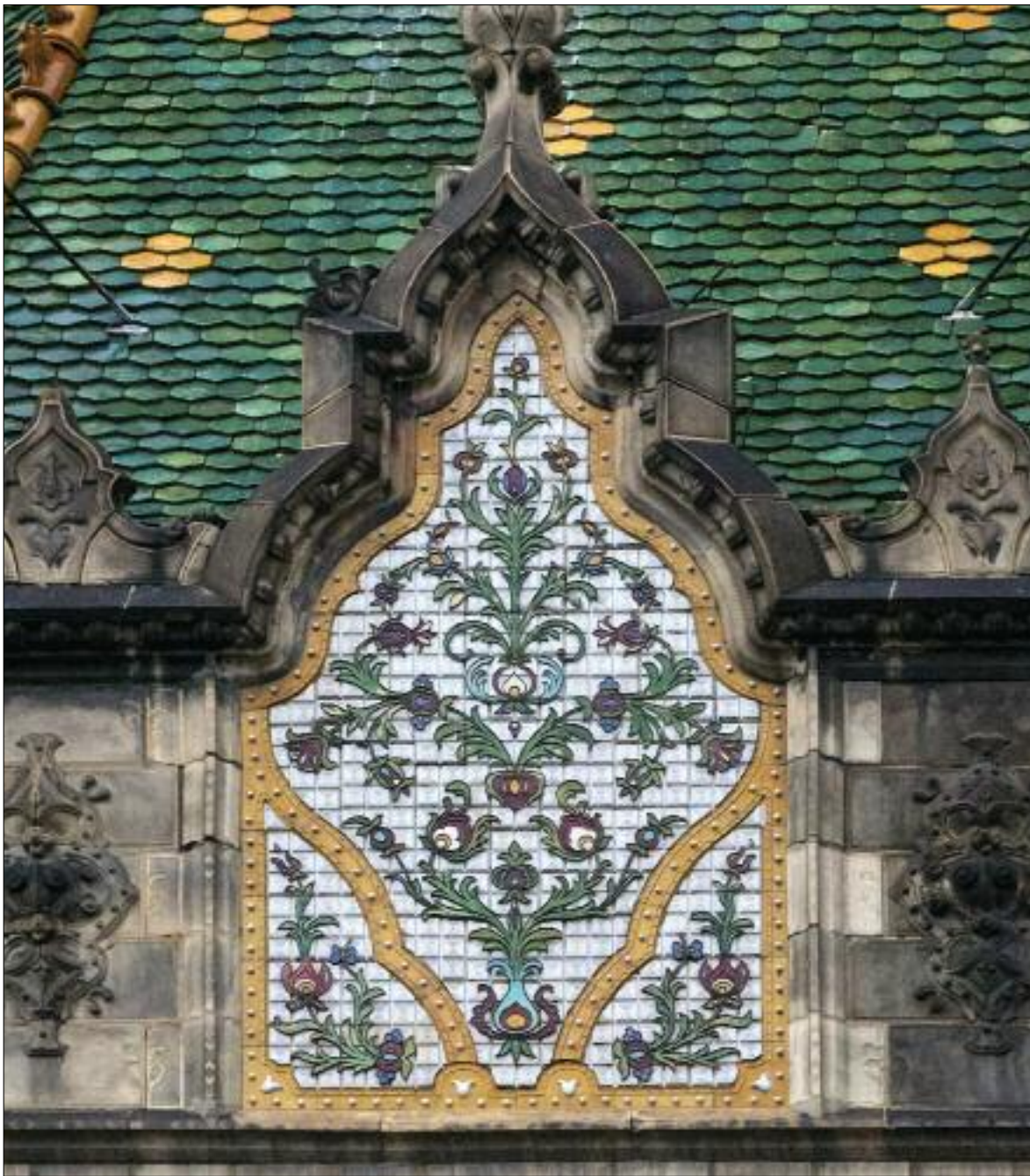
► A szecesszió világnapját 2013 óta ünnepeljük. A magyar kezdeményezésre alakult világnap két neves építész, a katalán Antoni Gaudí és a magyar szecesszió kiemelkedő alakja, Lechner Ödön halálának évfordulójáról emlékezik meg minden év június 10-én. Az Iparművészeti Múzeum többszörösen is érintett a szecessziót ünneplő és népszerűsítő programban, nemcsak az épületben folyó kutatásoknak, de ikonikus épületének és egykori főigazgatója, Radisics Jenő műtárgygyarapításának köszönhetően is, amelynek révén

máig kiemelkedő jelentőségű szecessziós gyűjteménnyel büszkélkedhet. A világnap létrejöttében és hagyományának kialakításában, illetve ápolásában a múzeumi és tudományos területeken túl fontos szerepük van elhivatott műkedvelői köröknek, így elsősorban az online *Szecessziós Magazin*nak.

Bár a korszak művészete egyre inkább ismert és „divatos” irányzattá, sokak kedvencévé vált, alapos megismerésére, mélyebb tanulmányozására még mindig igény van, és számos feltáratlan területet kínál a

Fotó: Soltész Vince / Iparművészeti Múzeum, Budapest

**Lechner Ödön –
Pártos Gyula:
Az Iparművészeti
Múzeum homlokzata
(részlet), Budapest /
Ödön Lechner –
Gyula Pártos: Façade of
the Museum of Applied
Arts (detail), Budapest
1890–1897
(Iparművészeti
Múzeum, Adattár –
digitális fotó-
gyűjtemény,
Budapest)**

Vágó József – Vágó László: A Gutenberg-ház főlépcsőházának kovácsoltvas korlátja (részlet), Budapest / József Vágó – László Vágó: Wrought iron rail of the main staircase of the Gutenberg House (detail), Budapest 1907 (Iparművészeti Múzeum, Adattár – digitális fotógyűjtemény, Budapest)

A világnap történetében fontos momentum, hogy a brüsszeli székhelyű, a szecessziós városokat hálózatba tömörítő szervezet, a Réseau Art Nouveau Network (RANN) – amelyben az Iparművészeti Múzeum 2016 óta képviseli Budapestet – is bevette hivatalos programjai közé, és számos helyszín csatlakozott már a kezdeményezéshez, így valóban az országhatárokon túlnyúló, nemzetközi eseménnyé nőtte ki magát. Ennek összefogását segíti, hogy a RANN 2017 óta központi témát jelöl ki a világnaphoz. Ez tavaly a mozgás és mozdulat volt (*Art Nouveau & Movement*), ezért a szecessziós formákban rejülő mozgás és ritmika, illetve konkrétan a századforduló mozdulat- és táncművészete mentén jártuk körül a korszak művészetét. Az Iparművészeti Múzeum az idei, építészeti fókuszú témamegjelölés (*My favourite Art Nouveau architect*) és a múzeum épületének rekonstrukció miatti zárva-tartása okán is szecessziós városi sétákat szervezett, és szakértők, profi vezetők bevonásával a szecesszió építészeteinek változatos palettáját felvonultató programokkal készült. A városnéző séták – mind a szűken vett belvárosban, mind a külsőbb kerületekben – lehetőséget teremtenek a szecesszió építészeti formakincsének és díszítőelvének, illetve főbb törekvéseinek megismerésére.

Ezen túl az idei világnapi programsorozat *A szecesszió hullámai – Építészet a Duna menti régióban / Waves of Art Nouveau – Architecture in the Danube Region* című, a régió sokszínű szecessziós építészetét bemutató tablókiállítással egészül ki. A múzeum 2017 és 2019 között részt vesz *A szecessziós örökség védelme és népszerűsítése a Duna menti régióban* című pályázatban,¹ amely a világnaphoz kapcsolódó programok támogatásával is segíti a szecesszió népszerűsítését, szélesebb körben való megismertetését. A több (urbanisztikai, turisztikai és stratégiai) szálon futó pályázat célja egyebek közt felhívni a figyelmet a régió szecessziós

kutatók számára, akiknek sok, a szecesszióhoz kapcsolódó tévhit eloszlatása is feladatuk. Ebben a tudományos ismeretterjesztő tevékenységben vette ki részét az Iparművészeti Múzeum a korábbi években is a világnapi (rendszerint a június 10-éhez legközelebb eső szombati napon zajló) programsorozataival, amikor kurátori tárlatvezetések, tudományos előadásokon és a múzeumból induló városi sétákon vehettek részt az érdeklődők.

Nagy István:
A Szenes-ház udvari
homlokzata (részlet),
Budapest /
István Nagy:
Court façade of the
Szenes House (detail),
Budapest
1905–1906
(Iparművészeti
Múzeum, Adattár –
digitális fotó-
gyűjtemény,
Budapest)

→
Magyar Ede:
Az Ungár–Mayer-ház
saroktornya, Szeged /
Ede Magyar:
Corner tower
of the Ungár–Mayer
House, Szeged
1908–1911
(Iparművészeti
Múzeum, Adattár –
digitális fotó-
gyűjtemény,
Budapest)

építészeti örökségére, megőrzésének és szakszerű restaurálásának fontosságára és módjaira, ami a rekonstrukció előtt álló, az UNESCO világörökségi listájára várományos Iparművészeti Múzeum számára kiemelt aktualitással bír. A múzeum a program keretében a kapcsolódó kutatás koordinálásán túl vállalta a tablókiállítás megszervezését is, amely a részt vevő városok építészetéből kiindulva mutatja be egy-egy építész munkáit, egyúttal megemlékezik Otto Wagner (1841–1918) halálának és Komor Marcell (1868–1944) születésének idei évfordulójáról. A bemutatott anyag három központi téma köré csoportosul: Otto Wagner és követőinek munkássága (egyúttal Ljubljana és Zágráb szecessziós építésze Ciril Metod Koch, Max Fabiani vagy Vjekoslav Bastl munkáin keresztül), Lechner Ödön és követőinek szerteágazó hagyatéka (többek közt Szegeden Magyar Ede, Szabadkán Komor Marcell és Jakab Dezső vagy Raichle J. Ferenc munkáin keresztül) és a különböző szecessziós törekvések, így a Daniel Renard tervezte, még romos állapotában is lenyűgöző benyomást keltő konstancai kaszinó vagy a Nagyvárad szecessziós városképe szempontjából meghatározó Rimanóczy Kálmán munkái.

A Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ művészettörténész munkatársa, Baldavári Eszter részvételével megvalósuló kiállítás a világnapon ugyanazzal a tartalommal tíz különböző helyszínen látható itthon és külföldön.² A fővárosban a FUGA Budapesti Építészeti Központban tekinthető meg 2018. május 30. és június 18. között (a szecesszió világnapjának programsorozata alkalmából kurátori vezetéssel). A június 9–10-ei hétvégére szervezett, a kiállítás tematikájához is kapcsolódó építészeti séták célja pedig egyebek közt Lechner Ödön és követői budapesti épületeinek megismertetése.

MARGITTAI ZSUZSA
művészettörténész

Jegyzetek

1. A DTP 1-1-467-2.2 számú pályázat a Duna Transznacionális Együttműködési Program keretében valósul meg.
2. A kiállítás az alábbi városok szecessziós építészetét mutatja be, ahol egyúttal a világnaphoz kapcsolódóan a kiállítás is megtekinthető: Bécs, Belgrád, Budapest, Bukarest, Ljubljana, Nagyvárad, Szabadka, Szeged, Szófia és Zágráb.

„Alkotóművész és bűvárkodó tudós ember”

Foerk Ernő (1868–1934) születésének 150. évfordulójára emlékezünk

► Foerk Ernő építész neve mára összeforrott a szegedi dóm építéstörténetével, valamint a hazai műemlékvédelemmel. A művész azonban nemcsak az építőművészet területén jeleskedett, élete hajnalán számos alkalommal hivatkoztak rá a *Magyar Iparművészet* hasábjain, és jelentek meg iparművészeti munkái a folyóirat illusztrációiként, köztük textiltervek¹, ex librisek, lámpák, bútorteretek, akár egész enteriőrök.

Zománcdíszítéses, sodronnyal szegélyezett aranyozott ezüst melltű magyaros motívummal. Terv: Foerk Ernő, kivitelezés: Hibján Samu / Enamel ornamented, cloisonné-lined, gilded silver brooch with Hungarian motif. Design by Ernő Foerk, execution by Samu Hibján 1898 körül (Iparművészeti Múzeum, Üveggyűjtemény, Budapest)

Eozinmázás, kézi festéssel készült kerámia bútorteretek az Országház miniszterelnöki dolgozószobájának berendezéséhez. Terv: Foerk Ernő, kivitelezés: Marchenke Vilmos / Eosine-glazed, hand-painted ceramics furniture mountings for the cabinet office of the Prime Minister in the Hungarian Parliament Building. Design by Ernő Foerk, execution by Vilmos Marchenke 1899 (Iparművészeti Múzeum, Kerámia- és Üveggyűjtemény, Budapest)

A Temesváron született művész 1868. február 3-án látta meg a napvilágot Förk Károly Gusztáv nyomdatulajdonos fiaként.² Az Országos Magyar Királyi Ipar-

Fotó: Áment Gellért / Iparművészeti Múzeum, Budapest

Fotó: Friedrich Krisztina / Iparművészeti Múzeum

**Foerk Ernő (Papa jelzéssel) a Steindl Imre (jobb szélen kalapban) vezette gyulafehérvári műemléki felmérés közben /
Ernő Foerk (marked as 'Papa') during a survey of monuments at Gyulafehérvár (now Alba Iulia, Romania) led by Imre Steindl (right, in hat)**
archív fotó (Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ – MÉM Fotótára, Budapest)

művészeti Iskola díszítő szobrászat szakosztályán kezdte meg tanulmányait, azonban a képzés ideje alatt inkább az építészethez és az iparművészetéhez vonzódott, így tanulmányai befejeztével 1888-ban Pucher József építészeti irodájában helyezkedett el. 1889-ben

királyi ösztöndíjjal a bécsi Képzőművészeti Akadémián Friedrich von Schmidt növendéke lett, ahol háromszor is akadémiai díjat nyert terveivel. Egész pályáját és művészi szemléletét meghatározták a képzéshez hozzátartozó nyári tanulmányutak, amelyek

Foerk Ernő: A szegedi Fogadalmi templom cibóriumos főoltárának alternatív terve / Ernő Foerk: Alternative design for the ciborium-covered main altar of the Votive Church, Szeged
1924 (Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ – MÉM, Budapest)

során a mester néhány tanítványával bejárta Közép-Európa legszebb műemlékeit felmérési rajzokat készítve, melyek később a *Wiener Baubütte* önképzőköri albumában jelentek meg.³ Bécsből hazatérve 1892-ben Steindl Imre irodájában vehetett részt az Országház belső terveinek kidolgozásában, bútorainak és csillárjainak tervét ma is őrzi a Magyar Építészeti Múzeum. Itt ismerkedett meg Sándy Gyulával – akkoriban a kőfaragómunkák rajzain dolgozott –, akivel számos díjazott pályaterv mellett olyan épületeket tervezett, mint a *breznóbányai és nagykőrösi templomtornyok* átalakítása (1900), a *zágrábi postapalota*,⁴ vagy a *diósszentpáli Tüköry-kastély* (1904).

Az 1890-es évektől tanársegédként dolgozott Steindl mellett a Királyi József Műegyetemen, 1898-tól pedig a Magyar Királyi Állami Felső Építő Ipariskolában tanított építési alaktant és építészettörténetet nyugdíjba vonulásáig. 1910-től a hallgatók műemléki felméréseit irányította, melyek kilenc kötetben jelentek meg 1912 és 1930 között. Sándy Gyula így ír ezekről az évekről: „[...] a 10 órai szünperc alatt a jelenlevő tanárok valamennyije rendszerint Foerk szobájában gyűlt össze, ahol társalgás közben gyönyörködünk Foerk precíz szép rajzaiban és derűs vig kedélyében.”⁶

Az építész 1905-től Petrovác Gyulával, a Kalocsai egyházmegye főépítészével számos templomot tervezett vagy újjított fel, többek között Tompán és Kalocsán. 1911-ben Glattfelder Gyula csanádi püspök bízta meg a *temesvári szeminárium* és a *Szent Imre-internátus* épületének tervezésével és kivitelezésével. Ekkoriban bízta meg a szegedi templomépítő bizottság is a *Fogadalmi templom* Schulek Frigyes által készített terveinek átdolgozásával, a dóm építési munkálatai 1913-ban kezdődtek meg, de az első világháború kitérője miatt félbemaradt építkezés csak a háború befejeztével indulhatott meg újra.⁷ A hosszú szünet-

nek köszönhető azonban, hogy a keresztelőkápolnát a templom apszisa mögötti terület helyett az akkor előkerült Dömötör-toronyban alakították ki, ezzel új funkciót adva a műemléknek. A Fogadalmi templom, amely megépülte után a Szeged–csanádi egyházmegye székhelye lett, nemcsak Foerk Ernő életművének fő alkotása, hanem a két világháború közötti Magyarország szimbóluma is.

Az építésznek a hazai műemlékvédelemben betöltött szerepe is jelentős, hiszen 1911-től a Műemlékek Országos Bizottságának rendes tagjaként, 1921-től igazgatósági tagjaként működött, ezalatt készített felmérési rajzokat a gödöllői kastélykápolnához és az aquincumi római kori vízvezeték maradványaihoz.

A művész szobrászat iránti érdeklődése építészként

sem hagyott alább, részt vett az Erzsébet-emlékmű pályázatán, s tervei alapján készültek Zala György Andrassy Gyula- és Tisza István-szobrainak talapzatai is.

Foerk Ernőt szerénység jellemezte nemcsak az életben, de munkájában is, nem fektette pénzét bérházakba és más vállalkozásokba, villát sem épített magának, inkább bérlakásokban lakott a fővárosban, később pedig Óbudán élt családjával. Élete során számos társadalmi elismerésben részesült: 1907-ben elnyerte a Ferenc József-rend lovagkeresztjét, 1931-ben a Corvin-koszorút, s I. Ferenc Józsefnek is bemutatták.⁸

Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményeiben számos Foerk által tervezett műtárggyal találkozhatunk, elsősorban az Országház miniszterelnöki dolgozó-

**Dolgozószoba
berendezése
az 1900. évi párizsi
világkiállításon.
Bútorterv: Foerk Ernő /
Study interior at the
Paris World Fair of
1900. Furniture design
by Ernő Foerk
1900, archív fotó
(Iparművészeti
Múzeum, Adattár
– fotógyűjtemény,
Budapest)**

szobájának berendezéséhez készült eozinmázás bútorveretekkel⁹, melyeket Marchenke Vilmos készített el, sőt az 1900. évi párizsi világkiállításon is szerepelt dolgozószoza tervével. 1898-ban Lyka Károly is megemlékezett iparművészeti terveiről, amelyek már akkor az Iparművészeti Társulat gyűjteményét gazdagították.

Foerk Ernő így jellemezte szemléletét: „Két lény lakozik bennem, az egyik az alkotó művész, a másik a bűvárkodó tudós ember. Mindkettő viaskodik bennem, s nem tudom, melyik erősebb. Rajongásig szeretem a művészetemet – nem is szeretnék más lenni, mint építész –, viszont a tudomány felé vezető hajlam, mely nyilván apai örökség, kecsgettető színen állítja elem a csendes kutató munkát.”¹⁰

BALDAVÁRI ESZTER
művészettörténész-muzeológus,
Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi
Dokumentációs Központ

Jegyzetek

1. Sztérynyi József (szerk.): *Mintalapok iparosok és iparisokak számára. Szövő- és nőipar*. Magyar Iparművészeti Társulat, Budapest, 1897, IV. füzet, 48. lap.
2. Gerle János – Kovács Attila – Makovecz Imre: *A századforduló magyar építészete*. Szépirodalmi, Budapest, 1990, 51.
3. Hadik András – Pusztai László: *Foerk Ernő (1868–1934) építészi emlékkiállítás*. Az O.M.F. Magyar Építészeti Múzeumának katalógusa. Országos Műemléki Felügyelőség, Budapest, 1984, 12.
4. Bodó Péter: Sándy Gyula (1868–1953), a pártázatok mestere. In: Rozsnyai József (szerk.): *Építőművészek Ybl és Lechner korában*. Terc, Budapest, 2015, 264.
5. Ma Daruvár/Daruvar (Horvátország).
6. Hadik András (közread. és bev.): Foerk Ernőről és a Magyar Építészeti Múzeumban lévő dokumentumanyagáról. In: *Lapis Angularis II. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből*. OMVH, Magyar Építészeti Múzeum, Budapest, 1998, 13–20.
7. Zombori István: A Fogadalmi templomtól a püspöki székesegyházig. In: uő (szerk.): *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve. Történeti tanulmányok. Studia Historica 8*. Móra Ferenc Múzeum, Szeged, 2005, 407–441.
8. Baldavári Eszter: *A szegedi dóm építéstörténete*. Az állandó kiállítás szövegeiből, 2015.
9. Szilágyi András – Horányi Éva (szerk.): *Szeccszó. A 20. század hajnala*. I–II. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1996. /Az európai iparművészet stíluskorszakai./
10. Sándy Gyula: Hogyan lettem és hogyan voltam én templom-építő, -tervező és művezető építész? In: *Lapis*

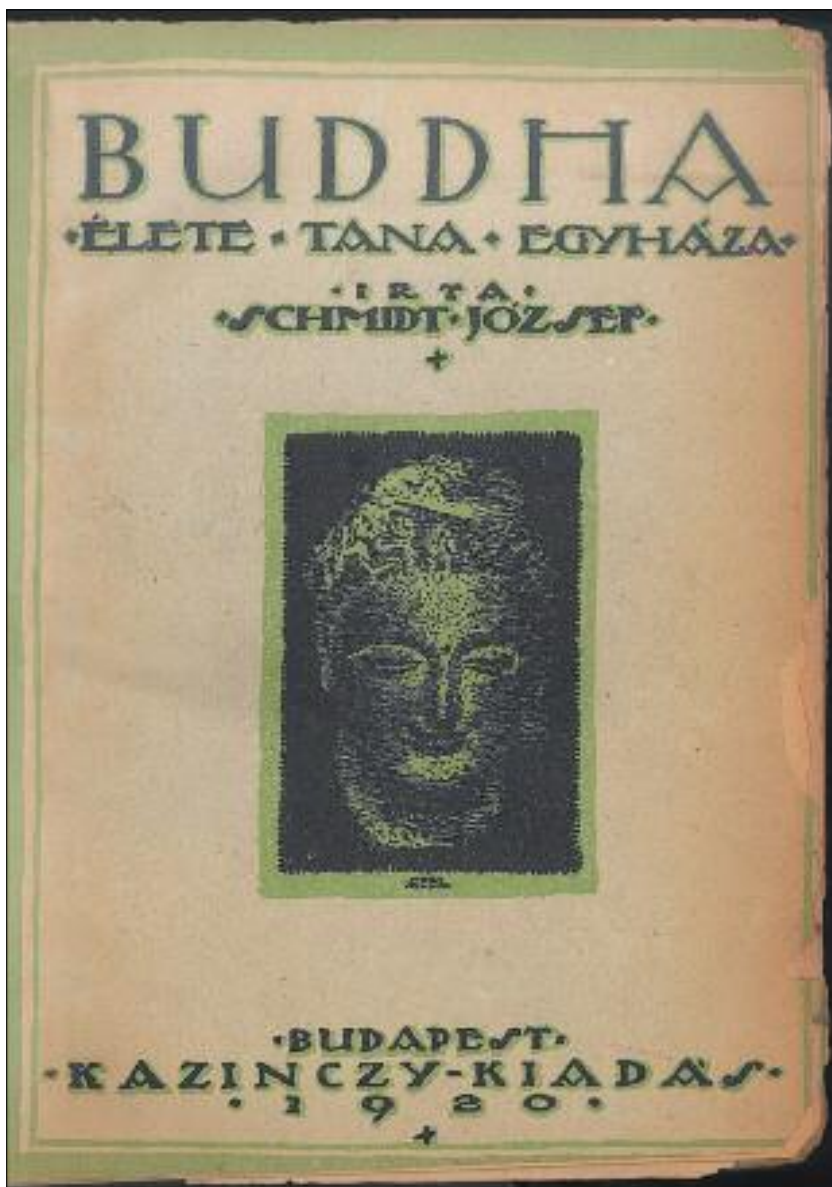

**Foerk Ernő: Dohányzókészlet terve – szivartartó, hamutálca, gyertyatartó /
Ernő Foerk: Smoke set (cigar rest, ashtray, candlestick) design**
Magyar Építészeti Múzeum és Műemlékvédelmi Dokumentációs Központ
– MÉM, Budapest

Angularis VI. Források a Magyar Építészeti Múzeum gyűjteményéből. Magyar Építészeti Múzeum, Budapest, 2005.

Kelet és Nyugat között

Általános jellegzetességek egy egyedi könyvborítón

► A Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumban 2017 szeptemberében megrendezett, az 1920-as, 1930-as évek magyarországi keleti hatásait bemutató *Sanghaya – Shanghai* című kiállításról kifaragott többek között egy olyan műtárgy, amely a kiállítás alcímét is – *Párhuzamos eltérések Kelet és Nyugat között* – tökéletesen megjeleníti. A szóban forgó tárgy – egy különleges, egyedi módon készült könyvborító – nemcsak azért érdekes, mert Schmidt József *Buddha élete, tana és egyháza* című, 1920-ban kiadott könyvéhez készült, hanem azért is, mert az 1952-ben alakult Buddhista Misszió vezetőjének, Hetényi Heidelberg Ernőnek (1912–1999) a hagyatékából származik.

Az 1927-ben készült borító egy olyan könyvhöz tartozik, amely nagyon sokáig szinte az egyetlen tudományos igényű mű volt a buddhizmussal kapcsolatos magyarországi ismeretterjesztésben. Szerzője, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjaként számontartott Schmidt József (1868–1933) fontos szereplője volt a magyar szellemi életnek. 1910-től a Budapesti Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán az indoeurópai összehasonlító nyelvészet nyilvános rendkívüli, 1914-től pedig nyilvános rendes tanára volt; előadásain a görög, valamint a latin nyelv és irodalom mellett a szanszkrit nyelvészet ismeretébe is bevezette hallgatóit. A Tanácsköztársaság alatt többek között az egyetemi direktórium tagja volt, ezért 1919-ben felfüggesztették, 1924-ben pedig nyugdíjazták. Ebben az időszakban egyedülállóan magas szintű ismeretterjesztő munkásságot fejtett ki. Gyors egymásutánban jelentek meg máig alapvetőnek számító filozófiatörténetei (*Buddha élete, tana, egyháza*, 1920; *Az ind filozófia*, 1923), drámafordításai (Kálidásza: *A király és a*

Schmidt József *Buddha élete, tana és egyháza* című könyvének eredeti borítója („Kazinczy” Kiadás, Budapest, 1920).

Grafikus: Horn Andor / Original cover of the volume *Buddha's Life, Teachings and Church* by József Schmidt ("Kazinczy" Edition, Budapest, 1920). Graphic design by Andor Horn

bajadér, 1922; Súdrika: *Az agyagkocsika*, 1925), irodalomtörténetei (*Az ó-ind epika*, 1921; *A szanszkrit irodalom története*, 1923) és a híres indiai mesegyűjtemény, a *Pancsatantra* első teljes fordítása (1924).

Schmidt *Buddha élete, tana és egyháza* című könyve a címben is jelölt, hagyományos hármast kö-

veti, amennyiben az akkori szakirodalom legjava alapján mutatja be a Buddha életútját, tanítását (*Dhamma*) és egyházát (*Szangha*).¹ A könyv, rendszerezettség és alapossága következtében, a kiadás óta történt tudományos nézőpontváltozások tükrében is máig használható, kivéve az „északi” buddhizmusra vonatkozó

**Kozma M. Margit: Egyedi borító Schmidt József Buddha élete, tana és egyháza című könyvéhez /
Margit Kozma M.: Individual cover to the volume Buddha's Life, Teachings and Church by József Schmidt**
1927, tusrajz, félbőr kötéssel, rajz: 20,7x14,3 cm (A Tan Kapuja Buddhista Főiskola Szakkönyvtára, Budapest)

részleteket, melyek talán már a maguk idejében is leegyszerűsítettek voltak és elfogultságról tanúskodtak. Mindenesetre újabb kiadásával együtt (*Ázsia világos-sága. Buddha élete, tana és egyháza*. Athenaeum, Budapest, 1925) Schmidt műve sokáig az egyetemi oktatásban is használatos kézikönyv volt.

A könyv eredeti borítója egy gandhári Buddha-fejet ábrázol. A buddhizmus és a hellenizmus találkozásának következtében a mai Északnyugat-Pakisztán és Afganisztán területén létrejött kulturális övezet fénykora a Kr. e. 1. századtól a Kr. u. 6–7. századig tartott. A számos fennmaradt, főként jellegzetes himáljai csillámpalából, illetve stukkóból készült megjelenítés egyaránt viseli magán a buddhista ikonográfia jegyeit és a hellenisztikus művészet jellegzetességeit. A borítón láttatott Buddha-fejen ilyen például az Indiában bölcsességet jelképező fejdudor (*usnisa*) helyett az Apollónra jellemző hajcsomó (*krobülosz*) ábrázolása, amely egyszerre fejezi ki a két kultúra találkozását és az ebből adódó félreértéseket.

A Kelet és Nyugat találkozását megjelenítő gandhári Buddha-fej már csak azért is kerülhetett Schmidt könyvének borítójára, mivel a 19. századtól fogva a nyugati közízlés a „torz”-nak tekintett, hagyományos indiai ikonográfia helyett sokáig csak ezt a „gréko-buddhista” (a pesti születésű Leitner Gottlieb Vilmos kifejezése) művészetet fogadta el valódi esztétikai értékkel rendelkező indiai kultúraként. A szemlélet megváltozását azonban jól érzékelteti a könyvet 1927-ben különleges, egyedi borítóval ellátó Kozma M. Margit munkája.² Művén az eredeti borító ábrázolását egy japonzáló *Amida nyorai* (szanszkrit *Amitábha buddha*) rajza váltotta fel, a szecesszió késői, magyaros-orientalizáló stílusában. A megújult borító tervezőjének választása nem volt teljesen szokatlan, mivel ebben az időszakban az Amidát megjelenítő kamakurai „Nagy Buddha” szobor volt Nyugaton a legismertebb Buddha-ábrázolás. Ezt nyilván a Japánban rendkívül népszerű vallási mozgalom, az *amidizmus* is megerősítette, mely szerint

A kamakurai Nagy Buddha, a fényképen kamerával Csöke József filmrendező 1964-ben, Japánban / The Great Buddha of Kamakura. Man with camera in the photo: film director József Csöke (Japan, 1964)

a hívó az Amidának hódolatot kifejező formula (*Namu Amida Bucu*) állandó ismétlésével, a Nyugati Tiszta Földre, a *Szukkávati* mennyországba kerül. Ahol – írja Schmidt – „a jók erényes életük jutalmául újraszületnek s a legnagyobb boldogságot élvezik”.³ Ugyanakkor a borító Amida-ábrázolása több kérdést is felvet.

A japonizáló stílusjegyekre elsősorban a Buddha-figura jellegzetes, két ujját körkörösre formáló, csak Japánra jellemző kéztartása utal, mivel ruházata – a vállán lazán átvetett lepel és a testét takaró köntös – csak formálisan felel meg az Amida-ábrázolások hagyomá-

nyos öltözékének. A japán Buddha-képmásokra ugyan csak nem jellemző a fejtetőn feltornyozott haj a kacéran homlokba lógó hajtincessel; előbbi a fametszeten ábrázolt szamurájok viseletével, utóbbi pedig a korabeli női divattal rokonítható. De van az ábrázolásnak egy olyan motívuma is, ami teljességgel szokatlan és egyedülálló. Tudniillik a feltornyozott hajában hosszú tollakat (!) viselő figura díszítménye ugyan csak leginkább az éppen aktuális női divatra, semmint valamiféle buddhista fejékre utal... Ebben az időszakban ugyanis a hölgyek szinte „madárfészekké” átalakí-

Schmidt József Buddha élete, tana és egyháza című könyvének batikolt hatású papír- (Java) előzéke, Hetényi Heidelberg Ernő ex librisével / Batik look (Java) paper endpaper of the volume *Buddha's Life, Teachings and Church* by József Schmidt with Ex libris of Ernő Hetényi Heidelberg

Mela Koehler: Képeslap fekete tollas, zöld és fekete női fejedővel, a Divatos kalapot viselő hölgyek-sorozatból / Mela Koehler: Picture postcard with a green and black hat with black plume from the series Women Wearing Fashionable Hats

1910-es évek, színes litográfia, 14x8,9 cm
(Leonard A. Lauder Postcard Archive,
Museum of Fine Arts, Boston)

tott kalapjait számos szalaggal, virággal és tollal díszítették, de gyakoriak voltak a kalapok helyett alkalmazott tollas diadémok vagy fejdíszek is. A mű alkotója feltehetőleg egyszerre akart megfelelni a nyugati divatnak és a divatos keleti egzotikum ábrázolásának.

Ami pedig még a Kelet és Nyugat közötti világot illeti, a Buddha-figura „tulipános” lótusztrónja nyilvánvalóan a mű magyaros vonatkozásait hangsúlyozza. A tulipános frízek, holdak és csillagok között lebegő Buddha jobb oldalán még egy „pávatollas” díszítésű pávakakas is megjelenik, ami azért is érdekes, mivel a páva Amitábha buddha szimbóluma – noha erről a rajz készítőjének aligha lehetett tudomása. Nyilván arról sem, hogy ez a páva lehetne akár az Amitábha mennyországát leíró *Szukhávátírvjúha szútrában* – melyet ekkorra már kiadtak angolul – szereplő mitikus *kalavingka-madár* is. Ezek a motívumok ugyancsak az ábrázolás „keleties” jellegét hangsúlyozó szándékkal kerülhettek a borítóra, amit alkotója egy másik vonatkozással is megerősített. Ez pedig nem más, mint a könyv előzéke, ami a korban divatos, Németországban manufakturálisan előállított ún. *Java*, azaz batikolt hatású papírból készült.⁴

KELÉNYI BÉLA
tibetológus

Jegyzetek

1. Buddha, Tana és Egyháza, azaz a Három Drágaság (szanszkrit: *triratna*), melyekben a hívők egy szertartás során vesznek menedéket, így formálisan is buddhistává válnak.
2. Kozma M. Margit (?-?) életét és munkáit illetően csak annyi bizonyos, hogy nem tartozott az építész, iparművész Kozma Lajos családjához, Horányi Éva szíves közlése.
3. Schmidt József: *Ázsia világossága. Buddha élete, tana és egyháza*. Athenaeum, Budapest, 1925, 222.
4. A borító és az előzők anyagainak meghatározását Darabos Editnek köszönöm.

Az idő vásznában

Emlékezés Bakó Ilonára (1933–2017)

► Közel egy éve hunyt el Bakó Ilona, a kortárs magyar textilművészet iskolateremtő, ikonikus alakja. Ismerjük-e Bakó Ilona művészetét, felmérjük-e, kit veszítettünk el?

Az idő vásznában – olvashattuk a Szombathelyi Képtárban a 2015-ös textiltriennálén kiállított objektjének címét. Látom a zsákot, a kagylót, a rozsdás karikát, mely egyszerre karperec és bilincs. Itt kékfestő ruhát kapcsol össze, szinte kézen fog, egy kendervászonnal. A szöveten két kagyló árválkodik, kiapadt kráter öntőformájaként idézve az anyaság attribútumát. Dermesztő a gondosan hajtogatott textília test nélküli magánya. A koponya helyén egy göcsörtös ág madárfejet formáz, óriási szemüreggel. A madár pedig, mint a lélek erejének hordozója, tekintetét immár az örökkévalóságra veti.

A mű keletkezésének dátumát két évszám jelzi, a készülés idejét, útját is kimérve. Mennyire jellemző volt ez Bakó Ilonára: készülni folyamatosan, minden akadály ellenére, veleszületett betegsége, kudarcai ellenére készülni, mert az utat meg kell járni. Munkásságával a *design* és a *művészet* lehetséges kapcsolatát mutatta föl az iparművészetben. A konfekcióipartól az egyedi öltözékek formálásán át, a jelmez- és díszlettervezésen keresztül a ruhaobjekt-műtárgyig küzdelmes volt az út.

Munkásságát értékelték kortársai. Ruhatervezői szemléletét is bemutatja Szilvitzy Margit textilművész *A farmertől az ünneplőig* című kötetében (Corvina, 1982). Frank János művészettörténész Bakó Ilona *katartikus ruháiról* ír önálló kiállítása kapcsán, melyet a Múcsarnokban rendezett, 1983-ban. Torday Aliz művészeti író ad hangot az *Ember-ruhák, ruha-embe-erek* fogalompárjával a műfaji helykeresésnek. Morvay Judit néprajzkutató és művészettörténész veti föl írá-

**Bakó Ilona: Ünnepi feketefestő viselet /
Ilona Bakó: Festive black-dye costume**
1977 (Szombathelyi Képtár, Szombathely)

Fotó: Sulyok Mihály

→
**Bakó Ilona:
Az idő vásznában /
Ilona Bakó:
In the Tissue of Time**
1972–2014, kékfestő
ing, kagyló, vászon,
fa, vas, egyedi
technika, 114x77 cm

Fotó: Sulyok Miliós

saiban Bakó Ilona szellemi életterének, a szülőföldnek jelentőségét.

Gyermekkori otthonának polgári miliőjéből tekintett a környező világra, a Hajdúság népi kultúrájának puritán, mértéktartó értékeire.

A felnevelkedés helye, Kaba, a szülőhely, Balmazújváros, és a művészi pálya kezdő helyszíne, Debrecen alkották azt a térbeli háromszöget, mely hátország és egyben ihlető forrás volt.

Félegyházi László, Munkácsy Mihály-díjas debreceni festőművész készítette fel a Magyar Iparművészeti Főiskolára. A sikeres felvételi élete boldog pillanata volt 1952-ben. Talán ugyanezért döböntette meg, épp a diploma előtti évben, a főiskoláról való eltanácsolása.

A Debreceni Ruhagyárban helyezkedett el 1955-ben, ahol tervezői erényeit, stílusérzékét kellett latba vetnie, hogy státust kapjon. *Az országban első volt, aki a nagyüzemi gyártásban iparművészként vállalt tervezői állást.*

Ruhatervezői munkája mellett a debreceni Csokonai Színházban 1959-ben talált testreszabott feladatot Bakó Ilona. García Lorca *Bernarda Alba háza* című darabjának jelmezeit készítette el. A beavatás remekül sikerült, s a továbbiakban huszonöt színdarab jelmezeit, gyakran díszleteit is megformálta.

Az egyedileg készített öltözékek ideje akkor érkezett el, amikor betegsége szólította el a gyári munka mellől.

A népi ihletésű divatot jóval megelőzve fordult a paraszti hagyományok textíliái felé, s anyaggyűjtésbe kezdett. A *kékkfestő* mintázás nagy hatással volt rá, s új kompozíciójú anyagokat készített leendő öltözékeihez.

A ruhák szerkesztésében rejlő lehetőségekhez társult az alapanyagok bőséges tárháza, a bársonytól a darócig, új és *talált anyagokig*. Tájak, korok ruhái elevenedtek meg, majd szűkült a kör, s az öltözék az egyes emberhez, annak személyiségéhez idomult. Csak egy lépés, s az öltözet önálló életre kelt, immár megszemélyesült, alkotója önmagát tárta fel. „*Sok munkán keresztül jutottam el az emberléptékű «ruhaszobrokig»*” – írta Bakó Ilona önvallomásában (http://www.napkut.hu/naput_2002/2002_10/078.htm). Ada-

kozásnak, küldeménynek szánta műveit, s egyszerre segélykiáltásnak is.

Erőn felüli kitartásáról talán a bölcsőhely faggatható, ahonnan invenciói erednek; ott kell keresnünk

azt a drámai mélységű világot, ahol a föld repedésein mégis kihajt egy-egy törékeny szárú növény, s liliomot is virágozhat.

„Fehér liliomszál, ugorj a Dunába, támaszd meg

Fotós: Sulyok Miki

Bakó Ilona:
Kékfestő ing mintázott
betéttel / Ilona Bakó:
Blue-dye shirt with
patterned inlay
1975 (Szombathelyi
Képtár,
Szombathely)

Bakó Ilona:
Bálvány – Idol /
Ilona Bakó: Idol
 2002, vászon, fa,
 kauri kagyló, toll,
 egyedi technika,
 120x60x10 cm

Fotó: Sulyok Miki

→
Bakó Ilona:
Kharón lánya /
Ilona Bakó:
Kharon's Daughter
 1980, kasmírszövet,
 baranyai fejdísz,
 gyöngyök,
 egyedi technika,
 175x60 cm

oldalad két aranypálcával.” Az ő aranypálcája átváltozott réges-rég járóbottá, s vigasztalásként a lélekmadár szegődött mellé.

Bársonypalást és kalitka, korpusz, korona és párta, páros legyező képei villannak fel előttünk műveinek részleteiként. Tárgyainak társulásakor, előre nem sejtett, rejtélyes pillanatban történik az átváltozás, s ím,

Fotó: Sulyok Miki

Fotó: Sulyok Miliós

kész a mű. Közelükbe érve, szemünk előtt pattan fel a zár, és pőrén áll előttünk az igazság életéről és halálról.

A Ferenczy Noémi-díjat 1992-ben kapta meg, a díj alapítását követően.

Ránk hagyott művei jelzik, milyen volt az a „magányos út”, melyet értünk is végigjárt Bakó Ilona. A „fehér liliomszál” aranypalcái, melyek két oldalról támasztották, hogy karjainak segítsenek, most evezőként lendítik tovább a nagy vízen *Kharón lányát*. S tudjuk, hogy Bakó Ilona átkelt és megérkezett.

KÁNYÁSI HOLB MARGIT
textilművész

Fotó: Sulyok Miliós

←

Bakó Ilona:

Justitia /

Ilona Bakó:

Justitia

1992, vászon, fém,
egyedi technika,
155x53x12 cm

Bakó Ilona: Ketten –

Kettős szarkofág /

Ilona Bakó:

Between Them –

Double Sarcophagus

2001, vászon, cirok,
fa, szegecsek,
egyedi technika,
153x62x15 cm

Fortélyos masinák kincsestára

Agostino Ramelli klasszikus műve 430

→
Agostino Ramelli
Le diverse et artificiose
machine című
könyvének címlapja
(Paris, 1588) /
Title page of the
volume Le diverse et
artificiose machine
by Agostino Ramelli
(Paris, 1588)

▶ Kevesek előtt – legfeljebb a technikatörténészek szűk körében – ismert Magyarországon Agostino Ramelli neve és mindmáig lenyűgöző műve. Pedig híres, 16. századi német kortársa, a sokoldalú, orvos és tudós Georgius Agricola mellett méltatlanul marad homályban az olasz-francia mérnök teljesítménye a terméktervezés története iránt érdeklődő közönség szélesebb köre előtt. Agricola ugyan korának egész bányászati és kohászati tudását összegezte *De re me-*

A Le diverse et
artificiose machine
címlapverzője
a szerző arcképével /
Title-page verso of the
volume with the
portrait of the author

tallica libri XII (Tizenkét könyv a bányászatról és kohászatról. Műszaki, Budapest, 1985) címmel megjelentett fő művében, de Ramelli sem kevesebbre vállalkozott géptervezői eredményeinek publikálásával. A *Le diverse et artificiose machine* (Párizs, 1588 – Különféle és csodálatos gépek) című könyvét nem véletlenül övezi az előző századoknál is nagyobb nemzetközi érdeklődés – a terméktervezésről vallott funkionalista nézeteink változásával – a 20. század utolsó harmadá-

Különböző méretben készíthető zenélő csorgókút mechanikus madarakkal. Illusztráció a *Le diverse et artificiose machine*-ból / Musical fountain with mechanical birds, to be manufactured in various sizes. Illustration from the volume *Le diverse et artificiose machine*

tól a világ nagy nyelvein. Ráadásul mindkét munkát technikátörténeti információikon kívül formai-esztétikai megjelenésük is értékessé és élvezetessé teszi. Szerzőik nagy gondot fordítottak művük formai megjelenésére; koruk kitűnő metszetkészítőit kérték fel az információban gazdag és nagy méretű képek meg-

alkotására. Míg azonban Agricola végső soron kora műszaki ismereteit, technikai elveit dolgozta fel tudományosan, addig Ramelli érzékletes rajzokban tárja elénk különféle gépeit, részletes formai megoldásaikkal együtt, részben Ambroise Bachot, süllyal pedig Léonard Gaultier kitűnő metszetei segítségével.

Az olasz származású Agostino Ramelli a ma Svájc-hoz tartozó Ponte Tresa településen született 1531-ben. Tanulmányairól – matematikát és fizikát tanult –, szakmai életútjáról voltaképpen nem sok tudható egészen a híres francia kikötőváros, a hugenották egy-

kori fellegvára, La Rochelle 1572–1573-as ostromáig. Akkor vált ismertté hadmérnöki tudása révén a várost ostromló Anjou Henrik herceg, a későbbi III. Henrik francia király oldalán. Bár a város bevétele a támadóknak nem sikerült, Henrik nagyra értékelte tudását. Ramelli a mentorát követve, mint a király hadmérnöke Párizsba ment, és ott készítette el könyvét. A mű közel kétszáz különböző gépezet tervét tartalmazza, köztük több mint száz vízi erővel működtetett erő- és munkagépet, de hidak és malmok, valamint egyéb munkák is találhatók köztük.

A Capitano Agostino Ramelli által – miként könyve címlapján jelzi magát – közzétett, 463 számozott oldalból álló, „különféle csodálatos nagyteljesítményű gépezeteket” tartalmazó munka a „fortélyos masinák kincsesára”, ahogyan méltatói emlegették később. A 195 nagy méretű, egész oldalas ábrát és számos, sokszor féoldalal lapdíszet tartalmazó kötet valójában a hadi és szórakoztató eszközök – emelők, hajtógépek, városromokhoz használatos egyéb gépek – nagyszámú változatait, valamint díszkutat és zeneeszközök különböző kialakításait tárja elénk. Leghíresebb terve, a *könyv-*, illetve *olvasókerék* mindazonáltal távol áll a hidrotechnikától, még ha a vízikerekek tanulmányozása (netán Agricola művének, a bányákban kitermelt anyagok felszínre hozatalához használt kerek emelőkről szóló leírás ismerete) minden bizonnyal hozzájárulhatott megszületéséhez. Hazai főúri könyvtárainkban századokon át több helyütt is megtalálható volt. Sőt a budapesti Iparművészeti Múzeum könyvtárában a közelmúltig használhatták az olvasók a 19–20. század fordulójáról származó, magyar asztalos által készített könyvkereket, amelyben friss szerzeményeit mutatta be a könyvtár.

A korszak kiváló műszaki megoldásai mellett, a reneszánsz szellemiségének megfelelően, a szerző széles körű mechanikai, geometriai, filozófiai és művészeti tudása révén sokoldalú képet rajzol kora egyik vezető hatalmának, a francia királyságnak egész kultúrájáról.

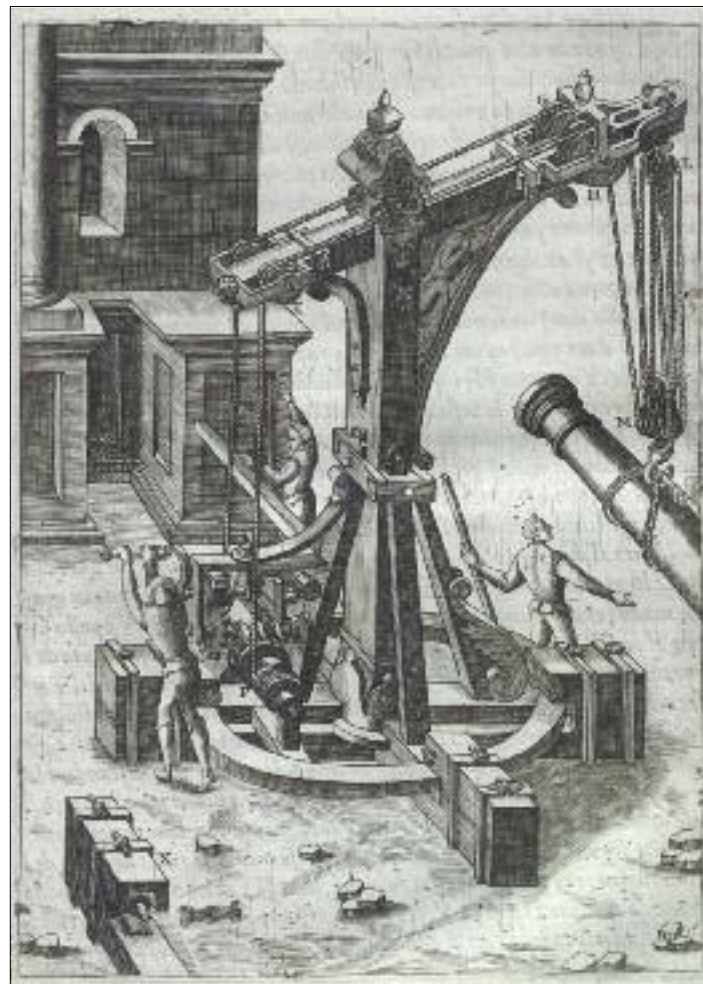
**Kút csavaros vízemelő szerkezettel.
Illusztráció a *Le diverse et artificiose machine*-ből /
Well with screw water lifting device. Illustration
from the volume *Le diverse et artificiose machine***

→
Zenélő díszváza levegővel
működtetett mechanikus
madarakkal. Illusztráció a
Le diverse et artificiose
machine-ból / Ornamental
musical vase with
mechanical birds operated
by air. Illustration from
the volume Le diverse et
artificiose machine

Olvasókerék.
Illusztráció a Le diverse
et artificiose machine-ból
/ Bookwheel.
Illustration from the
volume Le diverse et
artificiose machine

↗
**Emelőgép. Illusztráció a
 Le diverse et artificiose
 machine-ból / Lifting
 device. Illustration from
 the volume Le diverse
 et artificiose machine**

Gépei és építményei ugyanis nem egyszerűen csak máig figyelmet keltő konstrukciók, hanem a tudatos, gondos formaalakítás eredményei; egyszerre keményracionális gyakorlati és sokféle szellemi elvárásoknak megfelelő megoldások. Nem késői, utólagos elismerésünk ez egy régi szép kiadvány értékeiről. Voltaképpen már a kortársak is hasonlóképpen vélekedtek róla, amit a francia és olasz nyelvű alapkiadás után 1620-ban megjelent német nyelvű fordítása is jól példáz. A *Schatzkammer mechanischer Künste des hoch- und weitberühmten Capitains Herrn Augustini de Ramellis* (Hen-

ning Grossen den Jüngern, Leipzig, 1620) című mű ráadásul messze, Közép-Európába is eljutott; máig fellelhető egy példánya Magyarországon.

E könyvtári példány egyben azt is tanúsítja, ami designtörténetünket végigkíséri, hogy tudniillik idejében megvolt tájékozottságunk az időbeni cselekvés ritkán követte. Negyszázharminc év után – egy viszonylag könnyen megvalósítható szép magyar nyelvű kiadvánnyal – javíthatnánk ezen egy kicsit.

ERNYEY GYULA
 designtörténész

„Őfelsége első Elvira, Babamagyarország királynéja”

145 év egy család, egy ország történetében – ruhákban elbeszélve

► 1873-ban, tízesztendős korában kapta dédanyám, tótváradjai Kornis Flóra a mázasporcelán fejű, bőrtestű, karcsú hölgybabát, amelynek még az ő születése előtt, hároméves korában elhalt testvéreinek – Irmina Elvirának – második nevét adták. Hossza 47 centiméter, jelzés nélküli, készítésének pontos helyét nem sikerült megállapítani, de Caroline Goodfellow *Ezerarcú babakönyvének* (a 6., majd részletesebben a 43. oldalán is) „a Coleman-gyűjtemény pompás darabjaként” bemutatott hasonló babája nyomán németországi készítési helyet feltételezhetünk. Elvirának azonban szebb az arca, és haja a Coleman-babától

eltérően valódi hajból készült, elől frufruként vágva, hátul körben feltekert fonatként díszíti fejét. A baba generációkon keresztül nagy szeretetnek és megbecsülésnek örvendett a családban, Kornis Flóra Rédey Tivadar építészmérnökkel, egy kéziratban maradt építészettörténeti könyv szerzőjével kötött házassága után Erzsébet leányáé, nagyanyámé (1884–1960) lett, aki szintén továbbadta – Zámor Ferenc Ganz-gyári vagontervező gépészmérnökkel kötött házassága után – lányának, Zámor Magdának, édesanyámnak (1907–1994). Az ő gyermekkorával ért véget a baba szerepe mint játék.

A 19. század második felében már a polgárság körében is elterjedtek ezek a korábban elsősorban arisztokrata családok kislányait megörvendeztető játékszerek. Az öltöztethető – és ekkor főleg porcelán- – babáknak fontos funkciójuk volt a leánygyermek nevelésében, ezeken tanulták meg a gondozást, gondoskodást, ami később anyaként, háziasszonyként a feladatukká vált, a babák öltöztetésével pedig lépésről lépésre avatódtak be a női élet szerepeibe, a háziasszonykodástól az alkalmi, elegáns megjelenésig. Nem utolsósorban a divatot követő babaöltözetek és kelleik ismertették meg a kulturált öltözködés titkait, sokoldalúan fejlesztették a jó ízlést, a szépérzékét. Együttal alkalmasak lehettek a kislányok bevezetésére a varrás művészetébe.

A játék baba valóságos társa – és valamiféle követendő ideálja – is lett tulajdonosának, és Elvira esetében erre szükség is volt. Flóra egyetlen leánya volt édesanyjának, földbirtokos édesanyja nem sokkal az ő születése után elhagyta a családot, édesanyja – a Czindery uraság tisztartójának leánya – utóbb egy garibaldista tiszt felesége lett. Szülei házasságának korai felbomlása, testvére halála miatt apa és testvérek nélkül nőtt fel. Hogy korábban elhalt testvére nevét kapta a baba – bár azt nem tudhatjuk, hogy a saját, vagy

Fotó: Friedrich Krisztina

←
**Elvira, hölgybaba –
fehér selyemkalappal,
csipkegallérral (részlet)
/ Lady doll Elvira with
white silk hat and lace
collar (detail)**

→
**Elvira fekete
komplében, bárny-
kalappal / Elvira in
a black ensemble,
with a velvet hat**

az édesanyja kezdeményezésére –, talán azt is jelent-
hette, hogy Elvira baba feladata a testvér pótlása, he-
lyettesítése is volt. Leánya, Erzsébet ugyan nem volt
egyetlen gyermek, azonban testvére, Rédey Tivadar

**Elvira, hölgybaba –
kétrészes, fekete
pöttyös, piros pamut-
ruhában, derekán hátul
masnival / Lady doll
Elvira in a two parted,
black dotted red cotton
dress with bow on the reverse**

1873 körül,
mázaporcelán
vállasfej, bőrtest,
magasság: 47 cm
(magántulajdon)

Fotó: Friedrich Krisztina

Fotó: Friedrich Krisztina

(később könyvtáros, színház- és irodalomtörténész,
az Országos Széchényi Könyvtár főigazgató-helyet-
tese, a Magyar Tudományos Akadémia és a Kisfaludy
Társaság tagja, kritikus, lapszerkesztő és költő is) fiú

létére nem lehetett igazi játszótárs, az időben a leány- és fiúgyermekek játékszerei és játszási szokásai a mai-nál sokkal élesebben elkülönültek. Így Elvira a játszótársat is pótolhatta mellette, és anyáknál, Zámor Magdánál különösen, aki egyetlen gyermeke volt szüleinek és édesapja hosszú hadifogsága miatt nehéz időket kellett átélnie, a babával játszott, az általa kitalált hosszú történetek így talán még többet jelenthettek számára.

Anyánk Magdolna nővéremnek és nekem mint „családi ereklyét” – kendőbe csavartan a vitrin alsó részéből véve elő – mutatta meg, adta rövid időre kezünkbe kislány korunkban, az 1940-es évek első felében. Az fel sem merült, hogy játszhatnánk vele. Megcsodáltuk azonban szép arcát, gyönyörű haját, frizuráját és gazdag, gondosan megőrzött ruhatárát, meghallgatva a hozzá fűződő emlékeket. Jelenleg egy – az ő nagy múltjához méltóan régi – kis vászonborítású, fémpántos ládikában őrzöm ruháival és kincseivel együtt. Átérem velem kapcsolatban Remsey Ágnes gondolatát, aki könyve címében a baba mivoltát *Nem tárgy, nem élőlényként* fogalmazta meg, hiszen Elvira szinte családtag, még ha – történetesen – az eleven élet privilégiuma nem is adatott meg számára.

Elvira gazdag ruhatárának egyik darabja bizonyára a baba eredeti öltözete, a többi ruha készítője az első két tulajdonos, esetleg még Flóra édesanyja, Tótváradjai Kornis Gáborné Oroszhegyi Vass Erzsébet (1832?–1904) lehetett, a kézzel varrás mindannyiuk természetes háziasszonyi tevékenysége volt. Az öltözetek a korabeli női divatot követve – azt talán kissé leegyszerűsítve – készültek.

Hogy a teljes ruhatára fennmaradt-e Elvirának, nem tudható. A következőkben ismertetem az összes ruhadarabot, amelyek részletekbe menő leírásának közlése terjedelmi okokból nem lehetséges. A *fehéreneműk* között találunk vékony, combközépig érő, egyenes szabású *alsóinget* fehér pamutanyagból, rövid japán ujjal, elől mellközépig érő, szegett hasítékkal; vastagabb pamutanyagokból készült a széles fehér csipke-

szegéllyel ellátott, fölötté gazdagon ráncolt és a derékon pántba fogott három *alsószoknya*. Egy vékony fehér pamutvászonból, japán szabású, rövid ujjú *boszszú hálóinge* is van a babának.

Fotó: Friedrich Krisztina

Elvira mintás szoknyában, színben harmonizáló díszítésű blúzzal / Elvira in a patterned skirt and a blouse with a decoration harmonizing in colour

**„Őfelsége első Elvira”
koronázási díszruhában
/ ‘Her Royal Highness,
Elvira I’ in coronation
costume**

Házi ruha lehetett a kockás mintát imitáló, fehér alapon fekete vonaldíszes, vékony pamutanyagból készült, földig érő, japán ujjú köntös, karcusított, deréktól lefelé bővülő szabással. Elöl gombolódik, a záródást hat szépen kivarrott gomblyuk és kis fehér porcelángombok biztosítják a közepén függőlegesen húzódó díszítőszegélyeken. A nyak körül keskeny csipkeszegély díszíti.

Sötétpiros alapon fekete pettyes pamutanyagból készült szép kétrészes *toalettje*: kerek nyakkivágással, fekete csipke fodordíszsel, bő, húzott szoknyával, hátul a záródásnál saját anyagából tenyérnyi széles, hatalmas masni díszíti.

Anyagában mintás *fekete komplé*: lefelé bővülő derékpántra dolgozott szoknya, hátul hatalmas masni saját anyagból. Felső részén szűk hosszú ujjak, elöl ívelt záródású, széles, pliszírozott, fodros szegély. Mivel az ívelt vonal miatt elöl nem záródik teljesen, blúz is szükséges lehetett hozzá.

Több önálló *blúz* és *szoknya* is fennmaradt. Elvira baba ruhatárát hat *kötény* is kiegészíti. *Két melles kötény*, több *félkötény* és – bizonyítva ennek a ruhadarabnak a nélkülözhetetlenségét – még bársonyból készült kötény is volt köztük, amely az elegáns toalettekhez tartozott.

Két, fejhez simuló *kalapkája* is van: egy fekete bársony, kétoldalt széles sárga masnival, ékkötánzatokkal díszítve és egy csipkebevonatú, szalagdíszes, fehér selyem, szélén fodrorral.

1916-ban királykoronázás volt Magyarországon: IV. Károly mellett Zita királynét is megkoronázták. S bár Elvira ruhatárának túlnyomó része polgárszszonyhoz illő, szép arca miatt felmerülhetett a híres szépségű Erzsébet királynéval való összehasonlítás. Anyám is pedzette: gondoltak arra a családban, hogy nem óróra mintázták-e. Ezzel kapcsolatban elgondolkodtató a fekete ruhája, hogy nem Erzsébet gyásza alkalmával készült-e: hiszen minek egy kislány babájának ruhatárába a fekete gyászruha? Ez a lehetőség kérdés marad, az azonban tény, hogy Elvira baba a koronázás alkalmával királyné lett. Birodalma a családi zongora alatt terült el. A családi emlékek közül előkerült egy kis, notesz méretű füzet, amelynek címe „Babamagyarország törvénykönyve” volt, sajnos, mára nem maradt fenn, így tartalmát nem ismerem. A királynéi rangot azonban szemlélteti a fennmaradt *koronázási ruha* a koronának is minősíthető fém fejéssel, és anyám színes rajzban örökítette meg baba-királynéjának mellképét, aláírva: „I. Elvira”. A koronázási ruha rózsaszín selyemből készült, a blúz elöl záródó, a nyaka körül és az elején kétoldalt fehér csipkeszegéllyel, tüllbetéttel, bevarrott, könyökben össze-

„I. Elvira”.
Zámor Magda (a baba
egykori tulajdonosa)
gyermekkori rajza a
koronázási díszruha
eredeti állapotát
mutatja, 1917-ben /
'Elvira I'. A childhood
drawing by Magda
Zámor (one-time owner
of the doll) of 1917,
showing the initial
condition of the
coronation costume

A hölgybaba ruhatarának kiegészítői: csipkedíszes napernyő, retikül, díszkötény, harisnyák, cipő / Accessories for the lady doll: parasol with lace decoration, handbag, ornamental apron, stockings, shoes

húzott csipkeszegélyű ujjakkal, seszlivel. A szoknyája húzott, csipkeszegélyes, pántját hátul patentkapocs fogja össze, rávarrva fehér, széles fodros szélű ovális tüllkötény. A fejdísz tüll főköttő, hátul hosszan lecsüngő fátyollal. Hosszú ujjú – a kezelőnél arany zsinórdíszű – rózsaszín bársonykabátka egészítette ki az öltözetet: panyókára vetve kellett viselni, erre utal kétoldalt a mellrészben a beszegett függőleges vágás. Fehér borszegéllyel a nyak, az előrész és a derék körül – kétoldalt díszgombokkal, melyeket aranszínű szalag köthetett össze –, a puha fehér szőr csak az előrész egy szakaszán maradt meg. Koronaként egy ékkőutánezatokkal díszített sodronyszálakból álló női karperec szolgálhatott. Nyaklánc pamutra dolgozott flittersor, amelyről üvegyöngyökből fűzött hatos formák csüngnek (egy hiányzik).

A gyermek az életet játssza, s ha éppen királynét koronáznak, akkor azt játszani a legjobb játék.

Két pár fekete bőrcipőcske trottórsarokkal, egyikük fémgombbal záródik; két sima és egy csipkemintás

fehér, egy fekete pamutharisnya, egy bordó – két helyen lila betoldással –, csipkeszegélyű és közepén is csipkedíszes *napernyő* és egy fémszáras, összecsatintható, barna zsinórszövetű *retikül* egészíti ki a ruhátartat.

A babaruhák közt egy kis téglalap alakú, géppel szegett *babatörülköző* is fennmaradt, egyetlen, egyetlen hímzett bordó, zöld szárú pamutvirágocskával, alatta rózsaszínnel: „R E.”, ez lehetett Rédei Bözsike – akiből később nagy hímző lett! – első kézimunkája.

Az Elvira név iránti tisztelet fennmaradt a családban. Anyánk ezt a nevet adta hatodik, 1944. május 26-án született gyermekének, kis testvérünknek, aki 1945 februárjában – Budapest ostroma alatt a légmentesített óvóhelyen, pincében szerzett tüdőgyulladásban – halt meg.

Bemutatott babánk, „őfelsége első Elvira” hosszú élettörténete, összefonódása a család történetével és máig becsben tartva megőrzése szép példája annak, hogy egy babát nemcsak szinte családtagként kezelhettek kis, majd felnövekvő tulajdonosai generációkon keresztül, hanem még a hazájuk történelmének kimagasló eseményeivel is kapcsolatba hozhatták.

GYÖRGYI ERZSÉBET
néprajzkutató

Melles kötények / Aprons

Az utcáról a Műcsarnokba és vissza

Gondolatok Kovács Vilmos (1929–2017) grafikus munkásságáról

► Első „tárlata” a lépcsőházban nyílt, tehetségére pedig a vele egy házban lakó Molnár Béla textilművész figyelt fel falfestés közben, aki abban az időben a Magyar Iparművészeti Főiskola oktatója volt. Ezután 1948-tól rövid ideig a főiskola hallgatója lett, ahol Köpeczi Bócz István osztályába járt, de Konecni György és Hincz Gyula is mesterei voltak. Tanulmányai megszakítása után egy évig a Tankönyvkiadó Nemzeti Vállalatnál dolgozott, majd besorozták, és egy honvédségi fotópályázat megnyerése után a néphadsereg sajtóosztályán kapott munkát. Végül, ahogy

Fotó: Bényi Andrea / Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

Fotó: Bényi Andrea / Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

ő maga mondogatta, a főiskola helyett a katonaságot fejezte be.¹

Kovács Vilmos első szakmai megbízásait kereskedelmi és ipari szemlék kiállítási arculatának kialakítására kapta. A főiskolai évek után Gunda Antallal, Töreky Ferencsel és Konstantin Lászlóval az Országos Mezőgazdasági Kiállítás egyik pavilonján dolgoztak ismét együtt, majd a közös munkát éveken keresztül folytatták a Derkovits Gyula Alkotóközösség² tagjaiként. A tervezőgrafikusokat tömörítő csoport a Városligetben, később pedig Kőbányán, a vásárcsar-

Kovács Vilmos: Koldus és királyfi / Vilmos Kovács: The Prince and the Pauper

1979, papír, ofszet, 80,5x56,5 cm
(Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Kovács Vilmos: Kedves család / Vilmos Kovács: Den kaere familie (The Dear Family)

1965, papír, ofszet, 80,8x56,7 cm
(Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

Kovács Vilmos: Karbid és sóska / Vilmos Kovács: Carbide and Sorrel

1964, papír, ofszet, 82,5x56,5 cm
(Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

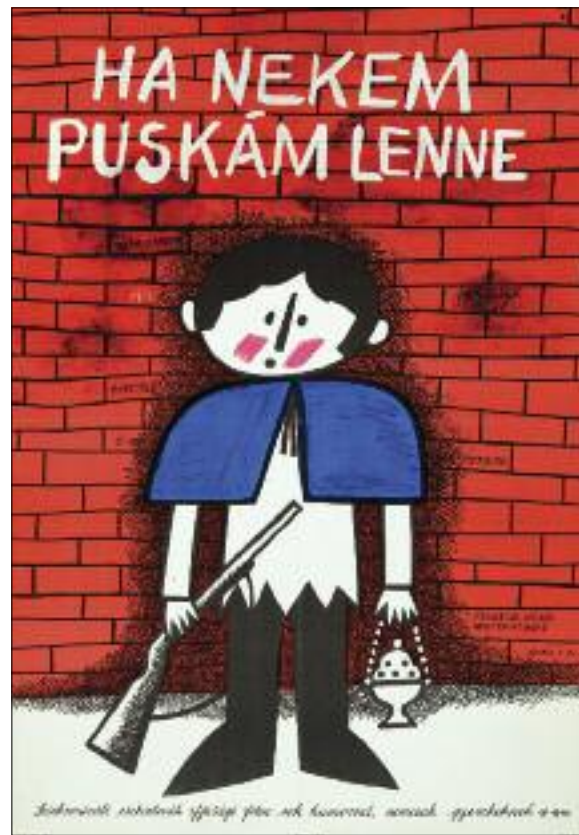
nok területén tervezett komplett ipari és kereskedelmi szakvásárokat, emellett Kovács Vilmos 1965-től egészen a rendszerváltásig számos külföldi magyar termékbemutató létrehozásában is részt vett.³

A hatvanas évek elejétől – kortársaihoz hasonlóan

– a Mokép (Mozgóképforgalmazási Vállalat) felkérésére számos filmplakátot készített, illetve zsűrizéseken vett részt mint a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének tagja. A 20. századi kulturális plakát – és különösen a kortárs művészetben igazi „olvasztótégelynek” számító filmplakát – sokszínűségét többek között annak is köszönhetjük, hogy a sajátos művészi kifejezőeszközök, a rendelkezésre álló analóg technikai apparátus, így a kurrens művészeti trendekkel való szoros viszony látványosan transzparensnek, kézzelfoghatóan bizonyultak. A kísérlete-

Kovács Vilmos: Ha nekem puskám lenne / Vilmos Kovács: Keby som mal puskú (If I Had a Gun)

1972, papír, ofszet, 82,3x57,3 cm
(Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

zést rögzítő vázlatokat és a printeket összehasonlítva szembetűnő, hogy a kész munkák mennyire meg tudták őrizni az ötletből kialakuló terv kézműves, éppen ezért egyedi jellegét: a sokszorosításban nem oldódott fel teljesen a technikai kivitelezés, a kísérletezés játékosága vagy az ötletek eredetisége.

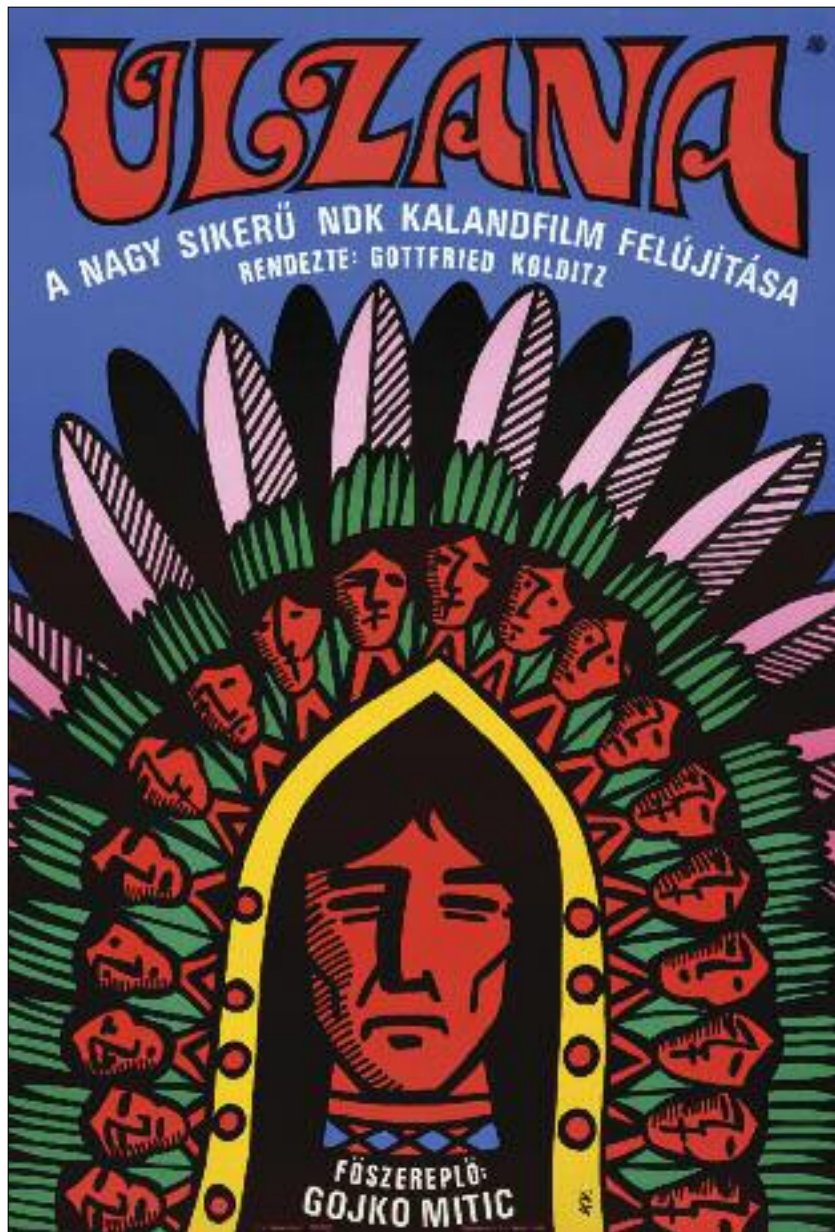
A hatvanas évektől Kovács Vilmos művein is mind gyakrabban jelent meg a túlexponált fotó, jellemzően kollázsként, papírkivágás formájában. A túlexponált vagy „égetett” fotó az Iparművészeti Főiskolán oktató Finta József reklámfotós és grafikus munkái nyomán lett közkedvelt technika és vált tipikus plakátgrafikai motívummá, ami a kortársak számos emblemikus munkájában megjelent, mint a So-Ky házaspár (Sós László és Kemény Éva) szuggesztív *Harakirijén* (1964), de ennek köszönheti drámaiságát Görög Lajos *Húsz óra* (1965) című plakátja is. Kovács Vilmos kollázsain a fotó mellett gyakran ott vannak a lapos, foltszerűen kezelt, kissé szabálytalan, „tépett” formák (mint testrészek, tárgyak), melyek általában gazdag színezéssel és vonalrajzzal egészülnek ki. Így kerülhetett a kelet-német hétköznapiok vigjátékban elbeszélő *Karbid és sóska* (1964) címszereplőjének gondosan körbevágott feje egy magazinból a sík papírtest-kompozíció tetejére, vagy válhatott a több szerepben feltűnő, legendás Louis de Funès a pincérek Kerberoszává, *A főnök inkognitóban* (1967) című plakáton. A robusztus testen ülő fejek ötletét először a *Kedves családon* (1965) alkalmazta, ezen azonban az olló szabta, gombszemű, vagy éppenséggel bubifrizurás alakok sokkal inkább a kereskedelmi reklámgrafika sematizáló formaalkotásának ismeretéről tanúskodnak.

Rajzos plakátjaira a vonal és a színek szeretete, a derűs formaalkotás jellemző. Míg a *Koldus és királyfi*n (1979) megjelenő alakok egy rézkarc aprólékosságával készültek, a *Vigyázz, nagymama!* (1961) stilizált figurái, a *Rátarti fickó* (1962) szerethető bárgyúsága, vagy a *Ha nekem puskám lenne* (1972) kisfiúja inkább a korabeli könyv- és filmillusztrációk jellegzetes szereplőit idézik meg.

Bár munkáit tekintve általában dominánsabb az ötletes kompozíció és a képi elemek használata, hetvenes évekbeli filmplakátjain mégis szembetűnő bizonyos tipográfiai trendekhez való kötődése és a kallig-

Kovács Vilmos: *Ulzana* / Vilmos Kovács: *Ulzana*

1974, papír, ofszet, 57,5x40 cm
(Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

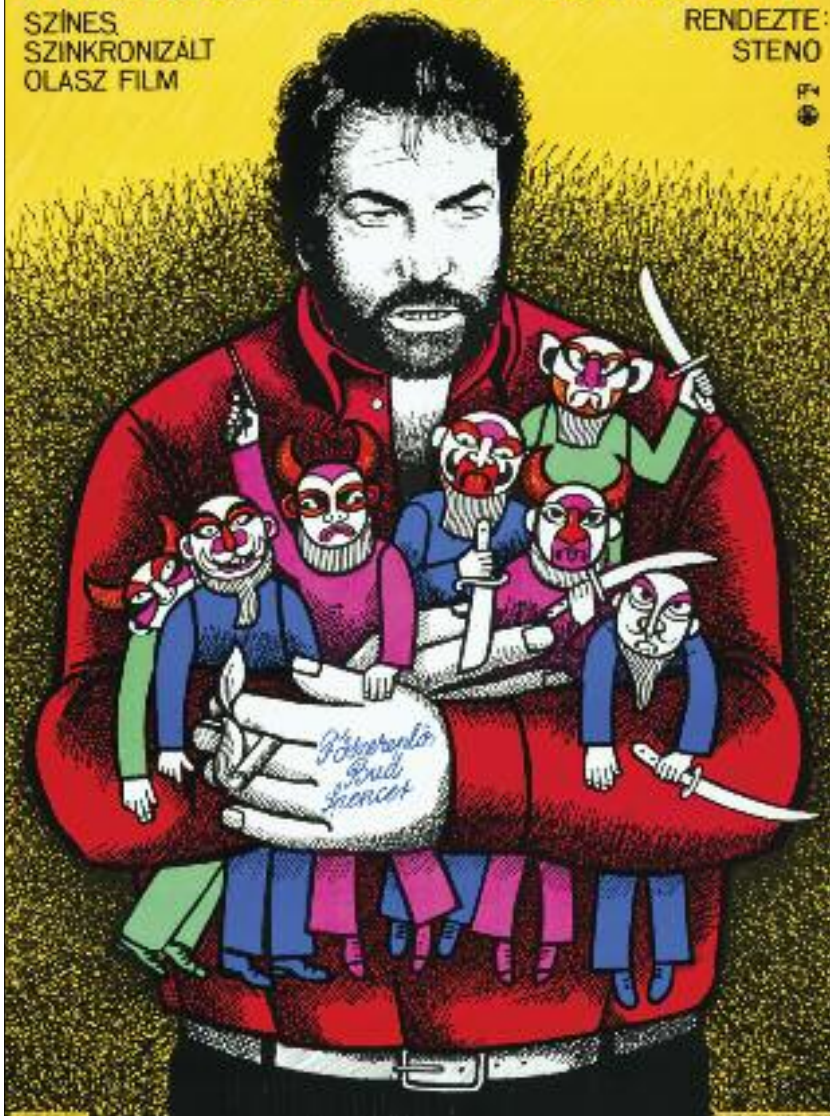
Fotó: Bényi Andrea / Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

PIEDONE HONG-KONGBAN

SZINES
SZINKRONIZÁLT
OLASZ FILM

RENDEZTE:
STENO

FILM

Fotó: Bényi Andrea / Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

ráfíához való vonzalma. A szecesszió feltámadása szinte azonnal hatott a korszak plakátjaira, és Kovács Vilmos munkáin is sokszor látjuk a stílusirányzat pszichedelikus kvalitásait tükröző ornamentikus, kac-

Kovács Vilmos: Piedone Hong-Kongban /

Vilmos Kovács: Flatfoot in Hong Kong

1977, papír, mélynyomás, 81x56,5 cm

(Magyar Nemzeti Galéria, Budapest)

karingós indában végződő, vastagított vagy árnyékkal díszített hullámzó reklámbetűket, amiket általában pop-artos színekkel emelt ki. Ilyen például az a vas-tagon kontúrozott, telt, élénk színezéssel tarkított, kifejezetten dekoratív, lakkfilctollal készített műcsoport, melynek jellegzetes darabjai az *Ulzana*⁴ (1974) vagy az *Őfelsége herceg elvtárs* (1969). Ez utóbbin, vagy például a *Piedone Hong-Kongban* (1977) című, filccel festett munkáján a határozott kontúrok kiegészülnek a korábban említett, metszeteket idéző aprólékos árnyékolással is.

Kovács Vilmos grafikai tevékenységének jelentős részét összetéveszthetetlen stílusú filmplakátjai alkotják, melyek a hirdetőoszlopokon kívül – a műfaj kvalitásainak felértékelődésével és a plakátok műzeumba vonulásával párhuzamosan – számos kiállításon szerepeltek. Első képei bemutatójának egy lépcsőház adott otthont, míg utolsó egyéni tárlatát 2004-ben lakóhelyén, Szentendrén rendezték meg. Szeretett városa végső soron a pályaképet bemutató kiállítással, mi pedig ezekkel a gondolatokkal kívánunk megemlékezni a kiváló művészről.

SZÓNYEG-SZEGVÁRI ESZTER
művészettörténész

Jegyzetek

1. A cikk tartalmában több ponton idézi a művésszel 2016. augusztus 24-én felvett interjút. Az interjút Katona Anikó és Szőnyeg-Szegvári Eszter készítette.
2. A Derkovits Gyula Alkotóközösség (1955–1990) működése alatt mindvégig tagok voltak: Bánki László, Czeglédi István, Kiss László, Kolozsváry György, Kovács Vilmos és Lantos Lajos. Az évek során összesen 106 tervezőművészt foglalkoztató csoportosulás hosszabb-rövidebb ideig tagjai között tudhatta például Zelenák Crescenciát, Gunda Antalt, Görög Lajost, Vörösmarty Magdát és Darvas Árpádot is. Kovács Vilmos 18 évig volt művészeti vezetője a Derkovitsnak.
3. Általában Varsányi Tamás vagy Novák Miklós építészekkel dolgozott együtt a Hungexpo vagy egy adott külkereskedelmi érdekű cég (pl. a Hungarotex) közvetlen megbízásából.
4. Ezzel a plakátjával 1972-ben elnyerte a Varsói Nemzetközi Plakátbiennálé diplomáját.

Piotr Bożyk, a MOME új tiszteletbeli professzora

► Piotr Bożyk professzor, a krakkói Jan Matejko Képzőművészeti Akadémia tanára tervezői, oktatói és szobrászi tevékenységének rövid ismertetése, színes egyéniségének méltó bemutatása szinte lehetetlen feladat az adott keretek között. Hiszen nemcsak a közép-európai designoktatás kiemelkedő személyisége, de tervező és művészszerző, és mindezeket túl nemzetközileg elismert alkotóművész gyönyörű kinetikus szobrai által Lengyelországtól az Amerikai Egyesült Államokig.

Piotr Bożyk 1944-ben született művészcsaládban. Apja színházi és filmdíszlettervező, anyja festőművész volt. 1963-ban jelentkezett az ország legrégebbi, 1818-ban alapított művészeti felsőoktatási intézményének, a krakkói Jan Matejko Képzőművészeti Akadémiának – a következő évtől önálló karrá vált – formatervező szakára. Tanára és egyben a szak vezetője Zbigniew Chudzikiewicz professzor volt, mellette tanított a lengyel szobrászat és formatervezés nem-

zetközileg elismert nagy alakja, Andrzej Pawłowski, akinek példája kihatott egész életére. 1969-ben dicsrérettel megszerzett diplomája után – a Fulbright Alapítvány ösztöndíjával – posztgraduális tanulmányokat folytatott az Egyesült Államokban. 1970-ben tért vissza hazájába, és kezdte el sikeres tervezői, oktatói és művészi alkotótevékenységét.

Az ipari terméktervezés területén gyárak (Mercomp, AGH, EcoStat, Fideltronik stb.) és gyártmányok hosszú sora jellemzi alkotómunkáját: érzékenyen megfogalmazott lakásfelszerelési tárgyak, finoman proporcionált elektronikai készülékek, különféle műszerek és világítási eszközök. Tervezői tudása és személyiségének meghatározó vonásai – a világra való mindenkori nyitottsága – különösképpen az oktatásban érvényesültek.

1970 óta dolgozik egykori egyetemén a *conceptual product design* területén, előbb doktori fokozatot (1971), majd habilitációt szerezve (2003) a Konceptuális Design Stúdió vezetőjeként. 2010-ben kapta egyetemi tanári kinevezését, és 2012 és 2016 között az oktatási és nemzetközi kapcsolatokért felelős rektorhelyettes feladatkörét is betöltötte. Oktatói tevékenységét erősítő nemzetközi előadásait hosszan sorolhatnám Ljubljanától Rochesteren, Helsinkin, Kolozsváron, Athénon és Vilniuson át Liege-ig és Budapestig. Szakmai tudását, nyitott szellemiségét, mindig segítőkész tanári tevékenységét leginkább hallgatóinak közel negyven hazai és nemzetközi díjjal elismert eredményeivel jellemezném. Ezeket ő maga is örömmel említi mindenkor: Marek Krol oszakai aranyérmétől (1995) és Marta Mulawa-Kilarskának a Lengyel Kereskedelmi Kamara díjától (2000) kezdve Maciej Własnowolski ljubljanoi vásárdíján (2005) és Fryderyk Zyska Mazda-designnagydíján (2010) át Michał Pośpiechnek az Electrolux Design Lab harmadik díjáig (2014), Sonia Kalandyknak és Anna Pieleszknak a Glassberries Design Award nagydíjáig (2016), csupán néhányat említve közülük.

Fotó: Piotr Bożyk

→
Piotr Bożyk
Kinetyki című kiállítása
(részlet) /
Piotr Bożyk Kinetyki.
Exhibition photo
(detail)
Miskolci Galéria,
Miskolc, 2013

←
Piotr Bożyk:
UPS (szünetmentes
tápegység) /
Piotr Bożyk: UPS
(uninterruptible
power supply)
2006, megrendelő:
Fideltronik

Fotó: Piotr Bożyk

A tervezés-oktatás mellett Piotr Bożyk jelentős mértékben kivette részét szakterületének hazai megszervezésében és a nemzetközi kapcsolatok alakításában. A Lengyelországban először Krakkóban megrendezett nemzetközi designbiennálék egyik szervezője volt, és kiállításokat készített külföldre is. Így hozta el a budapesti egykori Tölgyfa Galériába a lengyel munkavédemiplakát-kiállítást a kilencvenes években, amikor a műfaj éppen gyors hanyatlásnak indult Magyarországon. Az 1996-ban létesült, a visegrádi országok diákjainak lehetőséget adó CEEPUS ösztöndíjrendszer egyik fő szervezőjeként működött közre. Ennek révén teljesedett ki vele kapcsolatunk közel negyedszázada. Ettől kezdve nem volt olyan krakkói magyar rendezvény, amelynek ne lett volna részese, nincs ösztöndíjasunk – legyen hallgató vagy tanár –, akinek ne lett volna segítségére. Mindemellett rendszeresen részt vett a formatervezők nemzetközi elméleti fórumának, a Zsenyei Műhelynek munkájában is.

Alkotói munkásságának talán legsajátabb területét,

kinetikus szobrait Lengyelországon kívül Németországban, az Egyesült Államokban és Magyarországon is megismerhették a kiállításlátogatók, 2013-ban először a budapesti Ponton Galériában, majd ezt követően a Miskolci Galériában. Munkái a futurizmus és konstruktivizmus örökségéből kinőtt, markánsan kelet-közép-európai plasztikai vonulatot képviselik. Nevezetesen a Moholy-Nagy László által a Bauhausban elindított, majd Schöffer Miklós által Franciaországban kiteljesített kinetikus irányzatot, amely napjainkban Harasztly István és újabban Kelle Antal műveiben ismert leginkább Magyarországon. Interaktív plasztikáiban szintén hasznosulnak egykori mesterének, a modern lengyel művészet sokoldalú kiválóságának, Andrzej Pawłowski formakísérletei. Alkotásaiban a szigorú geometrikus rend értelemszerűen alakul át fény és forma organikus játékvá – legyen az a hatalmas lengyel síkságok magas szárú füvei szelíd táncának, avagy az alkotó személyes érzelmeit kifejező érzéki formáknak, fényjátékoknak a megidézése (*Találkozás, Megszabadulás, Parlament* stb.). Az interaktív kinetikus faplasztikák által keltett benyomásokat az alkotásokhoz külön-külön komponált zeneszámok emelik még összetettebb audiovizuális élménnyé.

Piotr Bożyk oktatói és alkotói munkásságáért többféle elismerésben részesült az idő során. Kinetikai a lengyel, német, magyar és amerikai magángyűjteményeken kívül bekerültek a krakkói Nemzeti Múzeum állandó kiállításába, a Manggha Japán Művészeti és Műszaki Múzeum gyűjteménybe. Eletművét hazájában Gloria Artis kitüntetéssel ismerték el, és utóbb (2017-ben) elnyerte a Plzeň Egyetem nemzetközi Ladislav Sutnar-díját, valamint a budapesti Moholy-Nagy Művészeti Egyetem (MOME) professor honoris causa címét is. Személyében, a kitűnő tanár kollégában, a tervező- és szobrászművészen nemcsak a krakkói akadémia prominens személyiségét, a magyar tervezőképzés és design eredményeinek elkötelezett hívét tisztelhetjük, hanem a közép-európai együttműködés aktív építőjét, közös kultúránk nemzetközileg méltányolt, egyéni karakterű alkotóját is.

ERNYEY GYULA

designtörténész, a MOME professor emeritusa

Piotr Bożyk:
The Lord of Grass,
egyedi plasztika /
Piotr Bożyk:
The Lord of Grass.
Individual plastic
composition
2013, fa, fém,
78x68x50 cm

Hírek

► **Múzeumok Éjszakája** 2018. június 23. – Ami összeköt: család és kultúra, ez a kiemelt témája a rendezvénysorozatnak, melynek Eger, Kecskemét és Debrecen után idén Pécs lesz a központi helyszíne. Meghosszabbított nyitvatartással és különleges programokkal várják a látogatókat ország-szerte a múzeumok. A több ezer eseményről a muzej.hu internetes oldalon lehet tájékozódni.

► **„Hiszünk a halál előtti életben”** címmel a Magyar Nemzeti Galéria, a Műcsarnok, a debreceni MODEM és más helyszínek után Veszprémben mutatják be a szombathelyi Irokéz gyűjtemény kortárs és neoavantgárd műveit. Pados Gábor gyűjteményéből magyar művészek munkái láthatók 2018. április 21-től 2019 végéig a Művészetek Háza – Dubniczay-palotában. (Vár u. 29.)

► **GMO-mentes védjegy** – 2018. április 4-én mutatták be a génmódosítástól mentes élelmiszerek védjegyét. (kép) Tulajdonosa a Földművelésügyi Minisztérium, amely a

Fotó: frissmedia.hu

tanúsítással a Nemzeti Élelmiszerlánc-biztonsági Hivatalt (Nébih) és az Élelmiszerlánc-biztonsági Centrum Nonprofit Kft.-t (Élbc) bízta meg. A védjegy garantálja a magyar élelmiszerek GMO-mentességét.

► **Magyar–olasz kortárs művészeti együttműködés** – A genovai székhelyű Art Commission Events *Mosaic and Mixed Media* címmel rendezett kiállítást Budapesten, a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetségének Andrassy út 6. szám alatti kiállítótermében. A tárlaton, mely 2018. március 23-tól április 15-ig volt látogatható, 60 olasz és más nemzetiségű művész alkotásai-ból összeállított, egész falat beborító mozaik, valamint 21 olasz alkotó festményei, szobrai és vegyes technikával készült művei szerepeltek. – *Észleleti képek* címmel 2018. június 8. és július 8. között magyar művészek mutatkoznak be Genovában, a Dózssepalota Spazio46 kiállítótermében. A tárlaton Hegedűs 2 László, Örkényi Antal, Lovas Ilona. Szöllőssy Enikő, Gutema Dávid, Kelecsényi Csilla, Enyedi Zsuzsa és Haris László elektrográfiai és videoinstallációi szerepelnek.

► **„FÉNYES és SÖTÉT”** – József Attila-émlékiállítás nyílt 2018. április 10-én az Eötvös10 Közösségi és Kulturális Szintér rendezésében. (Budapest VI. ker., Eötvös u. 10.) A tárlaton a Magyar Elektrográfiai Társaság archívumából, a József Attila születésének 100. évfordulójára 2005-ben készült munkákból most 26 művész alkotása látható június 30-ig.

► **Stefánia Szoborpark** – II. Tavaszi Tárlat 2018. – Az Őszi Tárlat után most 32 szobrászművész alkotását mutatják be április 17. és szeptember 25. között a Stefánia Palotában. (Honvéd Kulturális Központ, Budapest XIV. ker., Stefánia út 34–36.)

► **Szem-fény-vesztés** – humbugging címmel Orosz István grafikusművész és Polgár Bontond szobrászművész tárlata 2018. április

Fotó: KOGART Tihany

22-én nyílt meg, és július 1-ig látható a KOGART tihanyi galériájában. (Kossuth u. 10.) A képen Orosz István grafikája.

► **Gatcsinai Vénusz** – A szentpétervári Ermitázs tulajdonában lévő, a Kr. e. 2–3. századból származó márványszobrot a Richter Gedeon Nyrt. támogatásával restaurálják. Húsz éve működik Oroszországban gyógyszergyára a cégnek, s mostani, a női termékenységre és egészségre figyelő elképzeléseikhez illeszkedik a Vénusz-szobor helyreállításának segítése.

► **Az üvegívek fényében és árnyékában** címmel Köblitz Birgit üvegművész alkotásait láthatják az érdeklődők a Mikszáth Kálmán Művelődési Központ Horváth Endre Galériájában 2018. május 4-től június 21-ig. (Balassagyarmat, Rákóczi fejedelem útja 50.)

► **Szellem-örzök – Čuvari duha – Spirit Guardians** címmel Lendvai Péter Gergely üvegművész munkáit 2018. május 5. és szeptember 14. között mutatják be Horvátországban, a zadari Ókori Üveg Múzeumában (Muzej antičkog stakla).

Fotó: gardenista.hu

► **Vili 2** – Új napelemes motorvonatot mutattak be a Királyréti Kisvasúti Pikniken 2018. május 5-én. 2013-ban a Vili motorvonat volt a világ első napelemes kisvasútja, a Vili 2 a Királyréti Erdei Vasút elindulásának 125. évfordulóján állt most forgalomba.

► **Kert a városban** – Kortárs képző- és iparművészek saját, teremtett „kertjüket” mutatják be a festészet, szobrászat, grafika, kerámia-, kárpit-, textil- és üvegművészet eszközeivel a Pesti Vigadó földszinti kiállítóterében 2018. április 12-től június 10-ig.

Fotó: Tóth Péter / Gödöllői Iparművészeti Műhely

(Budapest V. ker., Vigadó tér 2.) A képen Varga Melinda *Keret* című munkája.

► **Szilágyi Imre grafikusművész** 43 rézkarca és néhány rézlemez látható 2018. április 26. és június 29. között a Debreceni Református Kollégium Múzeumában. (Kálvin tér 16.)

► **Stúdiók** – A Gödöllői Iparművészeti Műhely 2018. április 14. és június 24. között látogatható kiállításán nyolc olyan fiatal munkái szerepelnek, akik a GIM-Házban kezdték művészeti tanulmányaikat, majd a Budapesti Műszaki Egyetemre vagy a Moholy-Nagy Művészeti Egyetemre nyertek felvételt, s jelenleg az építészet és a design különböző területein alkotnak. A kiállítá-

A Magyar Iparművészet szerkesztőségének

új címe:

1034 Budapest, Kecse utca 25.

Telefon- és faxszáma: 400-7897

son a kész művek mellett videók, animációk segítségével a tervezés és kivitelezés folyamatába is betekinthetnek az érdeklődők. (GIM-Ház, Gödöllő, Körösfői Kriesch Aladár u. 15–17.)

► **Hommage à Eifert János** – csoportos kiállítás a művész 75. születésnapjára. Az Ad Hoc Budapest Fotográfiai Alkotóműhely tagjai ezzel a tárlattal tisztelnek a fél évszázados pályát maga mögött tudó mester munkássága előtt 2018. május 8. és június 18. között a Benczúr Galériában. (Budapest VI. ker., Benczúr u. 27.)

► **Lélek – Jelen – Lét** – Pekingben a Today Art Museumban mutatkozik be nagyszabású kiállítással a Magyar Művészeti Akadémia. A képző-, ipar- és tervezőművészeti, valamint népművészeti alkotásokat is felvonultató tárlat 2018. május 14-től június 10-ig tart. A képen az egyik Pekingben látható mű, Szócs Miklós *TUI Jaguár* című faszobra.

Fotó: MMA